

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

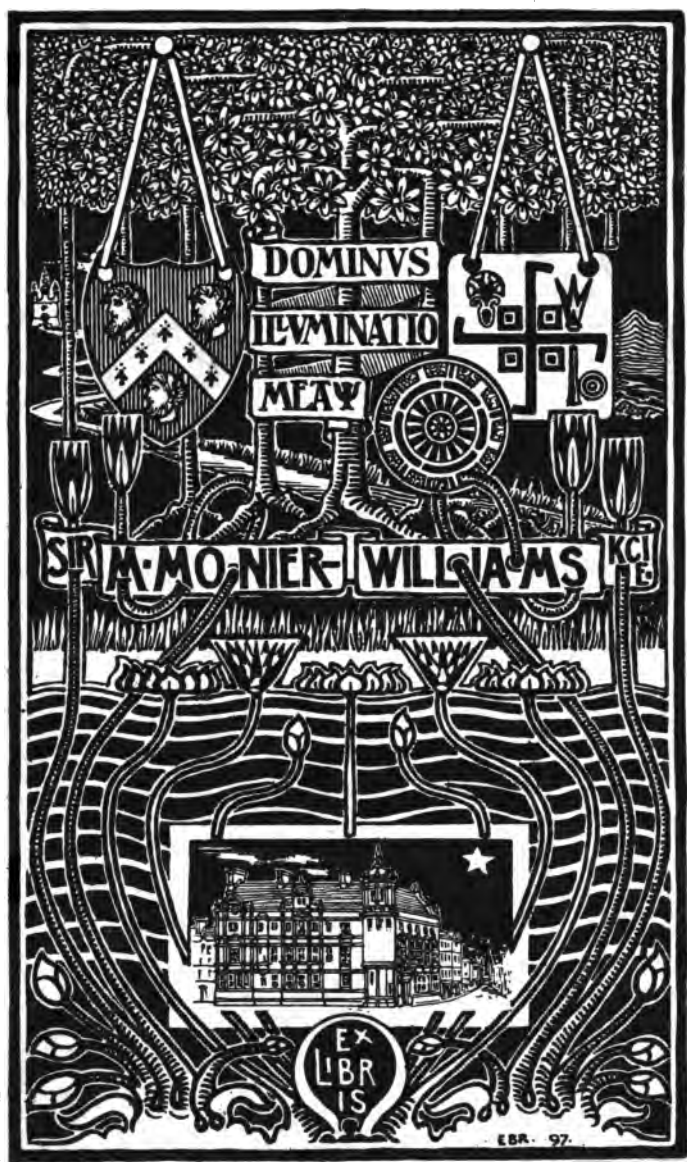
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

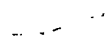
132

~~128~~

15D87

~~11815~~

4/6

32

HINDŪSTĀNĪ SELECTIONS

WITH A

VOCABULARY OF THE WORDS.

PREPARED FOR THE USE OF THE SCOTTISH NAVAL AND MILITARY ACADEMY,

BY

JAMES R. BALLANTYNE.

SECOND EDITION.

SOLD BY J. MADDEN & CO., LONDON;
C. SMITH, 87 PRINCE'S STREET, AND J. BRAIDWOOD,
26, GEORGE STREET, EDINBURGH.

M.DCCC.XLV.

PRINTED BY WATTS, LONDON; AND BALLANTYNE AND HUGHES, EDINBURGH.

TRANSCRIPT

OF THE FIRST SIX SECTIONS.

BISMI-L-LĀHI-R-RAHMĀNI-R-RAHĪM.

No. I.

Pānī lā'o. rotī ham-ko do. tumhārā nām kyā hai? wuh kaun hai? we kaun hain? salīs hindūstānī bolo. tum bahut jaldī bolte. āhiste bolo, to shāyad ham samjhenge. idhar ā'o. chale-jā'o. rukhsat hai.

No. II.

Salām sāhib ! tum kaise ho ? āp-kā mizāj kaisā hai ? yih merā kalam hai. tumhārī kitāb kahān hai ? yih merī kitāb hai. suno ! shor mat karo.

No. III.

Ahmaḥ bin Habbanaḥ ek shaḥs thā, jo, apne-ko pahchānne-ke-wāste, ek mālā gale-men rakhtā thā. ittifākan ek roz so-gayā; to us-ke chhote bhā'i-ne wuh mālā apne-gale-men rakhī. Ahmaḥ-ne, jāgkar, pūchhā ki, " tū Ahmaḥ bin Habbanaḥ hai ; pas main kaun hūn ? "

No. IV.

Ek tālibu-l-"ilm kisī-teli-ke ghar gayā, aur us-ke bail-ke gale-men ghanṭā dekhā. pūchhā, "yih kyā hai?" kahā us-ne, "isī-kī āwāz-se is-kā chalnā mujhe ma"lūm hotā-hai." tālibu-l-"ilm-ne kahā ki "agar kharā kharā hilāyā-kare, to kyā daryāft-howe?" teli-ne jawāb-diyā ki "merā bail tālibu-l-"ilm nahīn."

No. V.

Ek shakhs nihāyat bad-āwāz thā: wuh apne-ko khush-āwāz jāntā. kazākār ek din wuh shakhs kuchh gā-rahā-thā. us-ke nazdīk ek dhobī rassī lekar āyā. us-ne kahā ki "kyā hai?" kahā "hazrat salāmat! main būjhā thā ki shāyad merā gadhā boltā hai."

No. VI.

Ek wazīr kā betā nādān o kund-zihn thā. wazīr-ne ek dānā-ke pās use bhejā, aur kahā ki "is-larke-ko tarbiyat-kar; shāyad ki "aḳlmand ho-jāwe." chunānchi dānā-ne us-kī ta"līm men bahut-sī koshish kī, par kuchh fā'ida na-hū'ā. pas, lāchār hokar, larke-ko us-ke bāp-ke pās pher bhejā, aur kahā ki "terā betā "āḳil nahīn-hū'ā, aur mujhe dīwāna kiyā."

TRANSLATIONS.

No. I.

Bring water. Give me (literally *us*) bread. What is your name? Who is that? Who are those? Speak easy Hindūstānī. You speak very fast. Speak slowly, then perhaps I (we) shall understand. Come hither. Go away. There is permission (to depart—*i. e.* you may go away.)

No. II.

Peace (be with you) Sir! How are you? How is your Honour's constitution, (*i. e.* how do you do?) This is my pen. Where is your book? This is my book. Listen! Don't make a noise.

No. III.

Ahmak, the son of Habbanak, was a person who, for the sake of recognising himself, was (in the habit of) wearing a necklace on his neck. By chance, one day, he fell asleep; then his little brother placed that necklace on his own neck. Ahmak, having awoke, asked as follows—"Thou art Ahmak, the son of Habbanak; then who am I?"

No. IV.

A student (or philosopher) went to the house of a certain oilman, and saw a bell on the neck of his bull.* He asked, "What (or why) is this?" Said he, "By the sound of this very (bell,) the going of this (bull) becomes known to me, (*i. e.* I know, by the sound, that he is walking on and turning the mill.") The philosopher said, "If, whilst standing still, he should make a practice of shaking (the bell,) then what will be discovered?" The oilman gave answer, "My bull is not a philosopher."

No. V.

A person was very bad-voiced:—he thinks himself pleasant-voiced. By chance, one day, that person was singing something. A washerman, having taken a rope, came near him. He said, "What is it? (or what is the matter?)" He replied, "Health to your worship! I had imagined that perhaps my donkey † is braying."

No. VI.

The son of a vizier was ignorant and dull-witted. The vizier sent him to a sage, and said, "Educate this boy—perhaps he may become wise." Accordingly, the sage made much exertion in the tuition of him, but any advantage was not: therefore, having become helpless, he sent the boy back to his father, and said, "Thy son has not become wise, and has made *me* mad."

* An oilman keeps a bull to turn his oil-mill.

† A washerman keeps a donkey to carry to the river the clothes that are to be washed there.

ANALYSES.

No. I.

Pānī, *water*, masc. (§ 19*) nom. (§ 60.) Lā'o, *bring*, second pers. pl. imperative of lā-nā.

Rotī, *bread*, nom. fem. (§ 60 and § 19.) Ham-ko, *to us*, dat. pl. of main, *I*. The plural of this pronoun is commonly used instead of the singular, (§ 60; *d*.) Do, *give*, second pers. pl. imperative, contracted for de'o, from de-nā.

Tumhārā, *your*, gen. pl. of tū, *thou*, or rather a pronominal adjective, agreeing with nām, *name*, nom. sing. masc. Kyā, *what?* Hai, *is*, third sing. present of the defective auxiliary, (§ 45.)

Wuh, *he, she, it, or that*, nom. sing. Kaun, *who?* nom. sing. Hai, *is*, (§ 45.) We, *those*, nom. pl. of wuh. Kaun, *who?* nom. pl. of kaun. Hain, *are*, third pl. pres. of defective auxiliary, (§ 45.)

Salis, *easy*, an unchangeable adjective, (§ 26.) Hindūstānī, *belonging to Hindūstān*, an unchangeable adj., (§ 26.) Bolo, *speaking*, second pl. imperative of bol-nā.

Tum, *you*, nom. pl. of tū. Bahut, *very*. Jaldī, *quickly*. Bolte, *speaking*, second pl. pres. of bol-nā.

Āhiste, *slowly*. Bolo, *speaking*, second pl. imperative of bol-nā. To, *then*, conj. Shāyad, *perhaps*. Ham, *we*, nom. pl. (used for the sing. § 60, *d*) of main. Samjhenge, *will understand*, first pl. future-definite of samajh-nā. The second vowel of the root is dropped in accordance with § 24, *c*.

Idhar, *hither*. Ā'o, *come*, second pl. imperative of ā-nā.

Chale-jā'o, *go away*, second pl. imperative of chalā-jā-nā, (§ 66, *c*.)

Rukhsat, *dismissal or permission to depart*, nom. sing. fem. (19, *b*.) Hai, *is*, (§ 45.)

* The references are to the paragraphs of my Hindūstānī grammar.

No. II.

Salām, *peace, salutation*. Sāhib, *sir, master*.

Tum, *you*, nom. pl. of tū. Kaise, *how?* pl. masc. of the adj. kaisā, (§ 26.) Ho, *are*, second pl. pres. of the defective auxiliary, (§ 45.)

Āp-kā, *of you sir*, gen. sing. of the respectful pronoun āp (§ 60 *e*.) The postpos. kā is employed (and not ke or kī) because the governing word, mizāj, *constitution*, is a masculine noun in the nominative singular, (§ 27.) Kaisā, *how?* adj. nom. sing. mas. agreeing with mizāj (§ 26.) Hai, *is* (§ 45.)

Yih, *this*, nom. sing. Merā, *my*, gen. sing. of main, or rather pronominal adj. agreeing (§ 26) with kalam, *pen*, nom. sing. m. Hai, *is* (§ 45.)

Tumhārī, *your*, gen. pl. of tū; or else pron. adj. agreeing (§ 26) with kitāb, *book*, nom. sing. fem. Kahān, *where?* Hai, *is* (§ 45.)

Yih, *this*, nom. sing. Merī, *my*, gen. of main, or pron. adj. agreeing (§ 26) with kitāb, *book*, fem. Hai, *is* (§ 45.)

Suno, *listen!* 2d pers. pl. imperative of sun-nā. Shor, *a noise*, nom. sing. m. used for the acc. (§ 60.) Mat, *don't*, a prohibitive particle, used with the imperative. Karo, *make*, 2d pl. imperative of kar-nā.

No. III.

Ahmak bin Habbanaḥ, a proper name; the nom. to thā, *was* (§ 25;) ek, *one* or *a*; shakhs, *person*; jo, *who*, rel. pron. nom. sing.; wāste, *for the sake*, postpos. (§ 28, *a*;) pahchānne-ke, *of recognising*, gen. case of the infinitive mood, used as a verbal noun (§ 67,) governed in the genitive by wāste, (§ 28, *a*;) apne-ko, *himself*, acc. of āp, governed by pahchānne; rakhtā thā, *was keeping*, imperfect, 3d, sing. m. of rakh-nā, agreeing with jo; ek, *a*; mālā, *necklace*, nom. sing. (§ 19, *b*) the object of rakhtā thā (§ 60;) gale-men, *in* or *on his neck*, acc. sing. m. of galā (§ 25;) ittifākan, *by chance*, adv.; ek, *one*; roz, *day*; so-gayā, *he fell asleep*,

3d sing. m. past tense of so-jā-nā, an intensive compound verb (§ 66 and 66 a) formed of so-nā, *to sleep*, and jā-nā, *to go*; to, *then*, adv.; us-ke, *his*, gen. sing. of wuh :—the postpos. ke is used (and not kā or kī) because the governing word is a masculine noun (viz. bhā'i-ne) which is not in the nom. sing. (§ 27;) chhote, *little*, inflected mas. sing. of chhotā, agreeing (§ 26) with bhā'i-ne, *brother*, which, being the agent of a past tense of an active transitive verb (§ 65,) requires the addition of the particle ne; wuh, *that*, dem. pron., agreeing with mālā, *necklace*, nom. sing. fem. which is the object of the verb rakhī, *placed*. This being the past tense of an active transitive verb. agrees, not with its agent (bhā'i-ne) but with its object (mālā;) and the object being 3d pers. fem. sing., the verb is put in the 3d per. fem. sing. (§ 65;) apne, *his own*, gen. of āp, or rather a pronominal adj. agreeing (§ 26) with gale-men, *on neck*, loc. sing. of galā (§ 25;) Ahmak-ne, *Ahmad*, the agent of pūchhā, *asked* (§ 65;) jāgkar, *having awoke*, past conjunctive participle of jāg-nā; pūchhā, *asked*, past tense of the active transitive verb pūchh-nā, not agreeing with its agent (Ahmak-ne) nor with its object, which is not a word in the nominative, but a *sentence*, (he asked “who am I?”) and hence appearing in the 3d pers. mas. sing. (§ 65;) ki, *that*, viz., or *as follows*, a conj. introducing a reported speech; tū, *thou*; hai, *art* (§ 45;) Ahmak bin Habbanak, proper name; pas, *then*; kaun, *who?* hūn, *am* (§ 45;) main, *I*.

TRANSCRIPT OF THE FIRST PARAGRAPH OF THE
STORY IN THE DEVĀNAGARĪ CHARACTER.

Ek rājā, Pratāpamukut nām, Banāras kā thā; aur us-ke bete-kā nām Bajramukut; jis-kī rānī-kā nām Mahādevī. Ek din wuh, apne diwān-ke bete-ko sāth le, shikār-ko gayā, aur bahut dūr jangal-men jā-niklā; aur us-ke bich ek sundar tālāb dekhā, ki us-ke kināre hans, chakwā chakwī, bagle, murghā-biyān, sab-ke-sab, kalol-men the. Chāron taraf pukhta ghāt bane-hū'e; kanwal tālāb-men phūle-hū'e; kināron-par tarah-ba-tarah-ke darakhṭ lage-hū'e, ki-jin-kī ghanī ghanī chhānw-men thandī thandī hawā'en ātiyān-thīn; aur panchhī pakherū darakh-ton-par chahchahon-men the; aur rang-ba-rang-ke phūl ban-men phūl-rahe-the; un-par bhaunron-ke jhund-ke-jhund gūnj-rahe; ki ye us tālāb-ke kināre pahunche, aur, hāth munh dhokar, ūpar āye.

TRANSCRIPT OF THE LITHOGRAPHED LETTERS IN
THE TA'LĪK AND SHIKASTA CHARACTER.

No. I.

Gharīb-nawāz, salāmat !

Kal, ba-sabab bārish-ke, main huzūr-i "ālī men pahunch na-sakā; aur kal bhī fursat na-hogī kyūnki mujhe kisī-dost-ke yahān jānā hai :—umedwār hūn ki yih do din mujhe mu"āf-rakhiyegā:—in-shā'a-llāhu ta"āla, parson, kh'āh ma-kh'āh, hāzir hūngā .

Ziyāda hadd-i adab.

No. II.

Khudāwand-i nī"mat, salāmat !

ka'ī hafte hū'e ki chār hazār rupai, is-pargane-ke mahsūl-ki bābat, Shaiḥ Imām Baḥsh jam"-dār-ki ma"rifat, huzūr-i pur-nūr-men bheje-hain ; aur ab-tak rasīd us-ki huzūr-i faiz-ganjūr-se is-fidwī-ko nahīn pahunchī :—is-liye kamāl tashwīsh lāhik-i hāl hai :—ummed ki jaldī-se do kalime, mablagḥ-i mazkūr-ki rasīd-men, irḥām-farmā'īye, ki is-hāksār-ki khātir jam" ho.

No. III.

Doston-ke nawāzish-farmāne-wāle, salāmat !

shauḥ mulākāt kā aisā nahīn-hai jo likhne-ke kābil ho :—*Khudā*-ki dargāh-men, rāt din, du"ā-māngā-kartā-hūn ki ko'ī aisā sabab ho, jis-se, jaldī, ḥair o khūbī-ke sāth, didār āp-kā muyassar ā'e :—janāb-i "ālī-se tawakkū" yūn hai ki hamesha mulākāt-ke hāsīl-hone-talak is dost-dār-ko ḥatt likhā-karen ; aur, jo kuchh kām khidmat is mulk-men ho, be-takalluf tahrīr-farmāwen, ki main, apnī sa"adat jānkar, ba-jā-lā'ūn.

No. IV.

Nauwāb-i nām-dār, salāmat !

āp-kā ḥat, ghoron-ki talab-men, pahunchā, aur is hakīr-ko sar-farāz-farmāyā. fidwī-ne, ḥatt-ke pahunchte-hī, harkāre, talāsh-ke liye, jā-ba-jā bheje :—chunānchī chār ghore, bahut ḥasse, asīl, be-"aib, hazār rupai-ko, ek jagah-se hāth-ā'e ; aur un-ko huzūr-i "ālī-men irsāl-kiyā ; aur chār sā'is un-ke sāth kar-diye. ummed ki jis-wakt we huzūr-men pahunchen, us-wakt sarkār-ke munshiyon-ko hukm howe ki un-ki rasīd fidwī-ko likhen.

Ziyāda hadd-i adab.

FAMILIAR PHRASES, TO BE COMMITTED
TO MEMORY.

I.

How are you to-day?	āj tum kaise ho ?
How is your honour's health?	āp-kā mizāj kaisā hai ?
Praise be to God !	alhamdu lillāh !
It is very good.	bahut achchhā hai.
Health to your honour !	hazrat salāmat !
Salutation !	salām !
I present my services.	bandagī "arz-kartā hūn.
I make prayer (for you.)	du"ā kartā hūn.
Good-by, (or, God be your protector.)	} Khudā hāfiz.

II.

Who are you?	tum kaun ho ?
What is your name?	tumhārā nām kyā hai ?
What do you want?	tum kyā chāhte ho ?
Where do you stay?	tum kahān rahte ho ?
What do you say?	tum kyā kahte ?
Who is that?	wuh kaun hai ?
Bring water for drinking.	pīne-kā pānī lā'o.
Take care !	khābardār !
Be careful.	khābardār ho.

III.

What is your command ?	hukm kyā hai ?
Shut the door.	darwāza band-karo.
Open the door.	darwāza kholo.
Light the lamp.	chirāgh jalā'o.
Extinguish the candle.	battī bujhā'o.
Don't forget.	bhūliyo mat.
Remain silent.	chup raho.
There is no end of thy } chattering.	tere bakne-kī intihā nahīn.

IV.

Don't make a noise.	shor mat karo.
Come near.	nazdik ā'o.
Go quickly.	jaldī jā'o.
No matter.	kuchh muzāyaka nahīn.
Say that again.	wuh phir kaho.
Speak easy Hindūstānī.	salīs Hindūstānī bolo.
What is this ?	yih kyā hai ?
Call for the palanquin.	pālki mangā'o.
Has your master risen ?	sāhib uthā hai ?

V.

Go out of the house.	ghar-se niklo.
Wash your hands.	apne hāth dho'o.
Bring a little cold water.	thorā-sā thandā pānī lā'o.
What sort of animal is this ?	yih kaunsā jānwar hai ?
Bring the inkstand, pen, } and paper.	dawāt kalam kāghaz lā'o.
Who is that European ?	wuh Gorā kaun hai ?
Whose horse is that ?	wuh kis-kā ghorā hai ?
Whose house is this ?	yih kis-kā ghar hai ?
What is the hour ?	gharī kyā hai ?

VI.

He is a blockhead.	wuh be-wukūf hai.
Go away.	chale-jā'o.
You are dismissed.	rukhsat hai.
Bring some wine and water.	kuchh sharāb pānī lā'o.
I am not at leisure.	fursat nahīn.
Listen !	suno !
Can you speak English !	tum Angrezī bol-sakte ho ?
Where shall we stop to-night ?	āj-kī rāt ham kahān rahenge ?

VII.

Seek for it.	us-ko dhūndho.
Is any thing for eating and drinking to be got there ?	wahān kuchh khāne-pīne-kī chīz miltī hai ?
What is the matter ?	kyā hai ?
I don't know, (or, it is not known to us.)	ham-ko ma'lūm nahīn.
What is the name of this village ?	is-bastī-kā nām kyā hai ?
What is the price of this ?	is-kā mol kyā hai ?
Will you sell it to me, (or, into my hand ?)	hamāre hāth bechoge ?
Certainly, sir.	albatta, sāhib.

VIII.

Do you smoke ?	tum hukka pīte ?
Make haste.	jaldī karo.
Is this horse Arabian, Persian, or English ?	yih ghorā Tāzi, yā Fārsī, yā Angrezī hai ?
Enough !	bas !
It is the same thing.	ek-hī hai.
Speak slowly.	rah-rahke bolo.
Speak distinctly, (separating your words,) then I shall understand.	bol bol judā kar bolo, to ham samjhenge.

NOTE TO THE LEARNER.

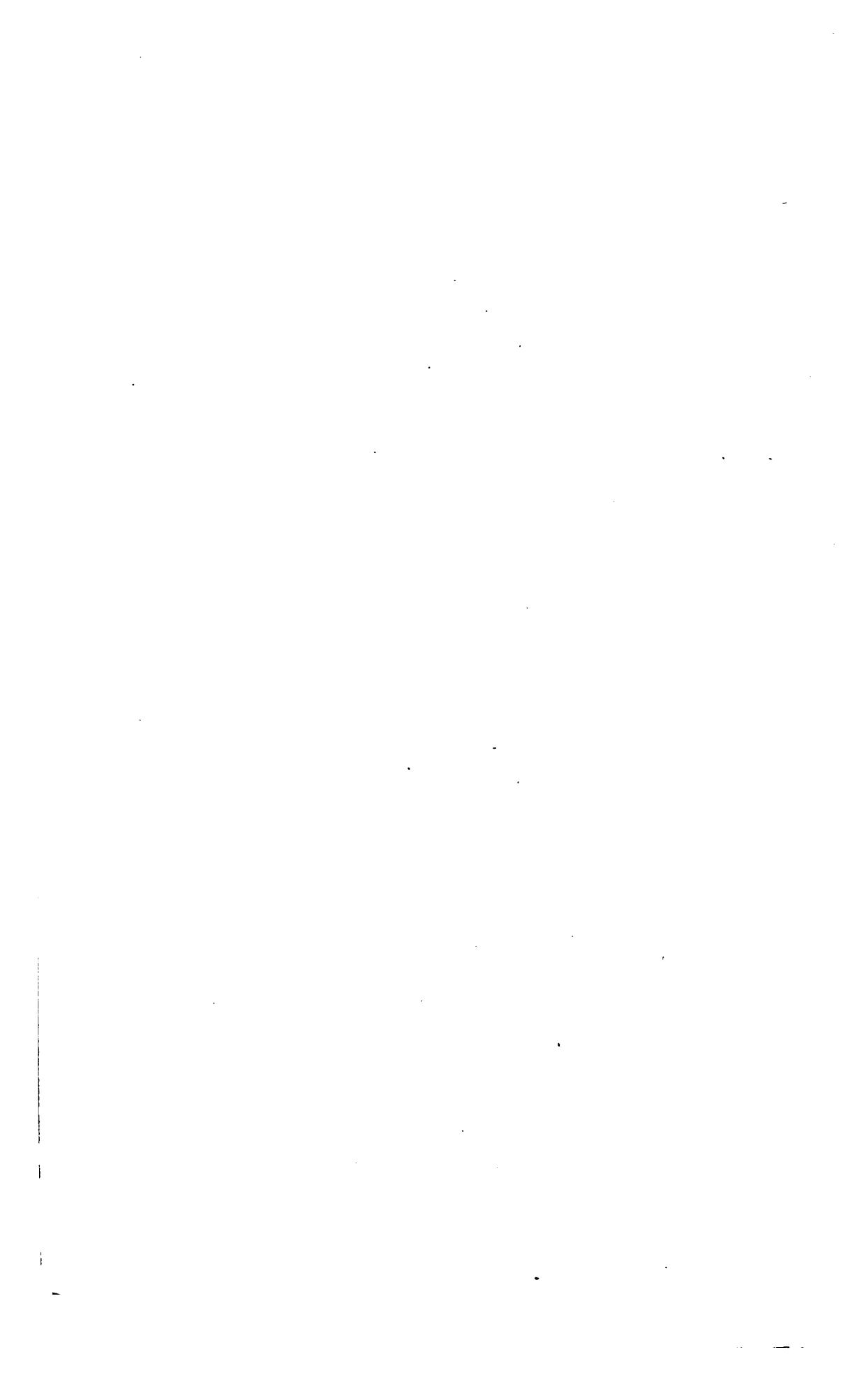
The grammatical inflections in Hindūstānī are not numerous. Those of the pronouns have been incorporated with the following vocabulary :—

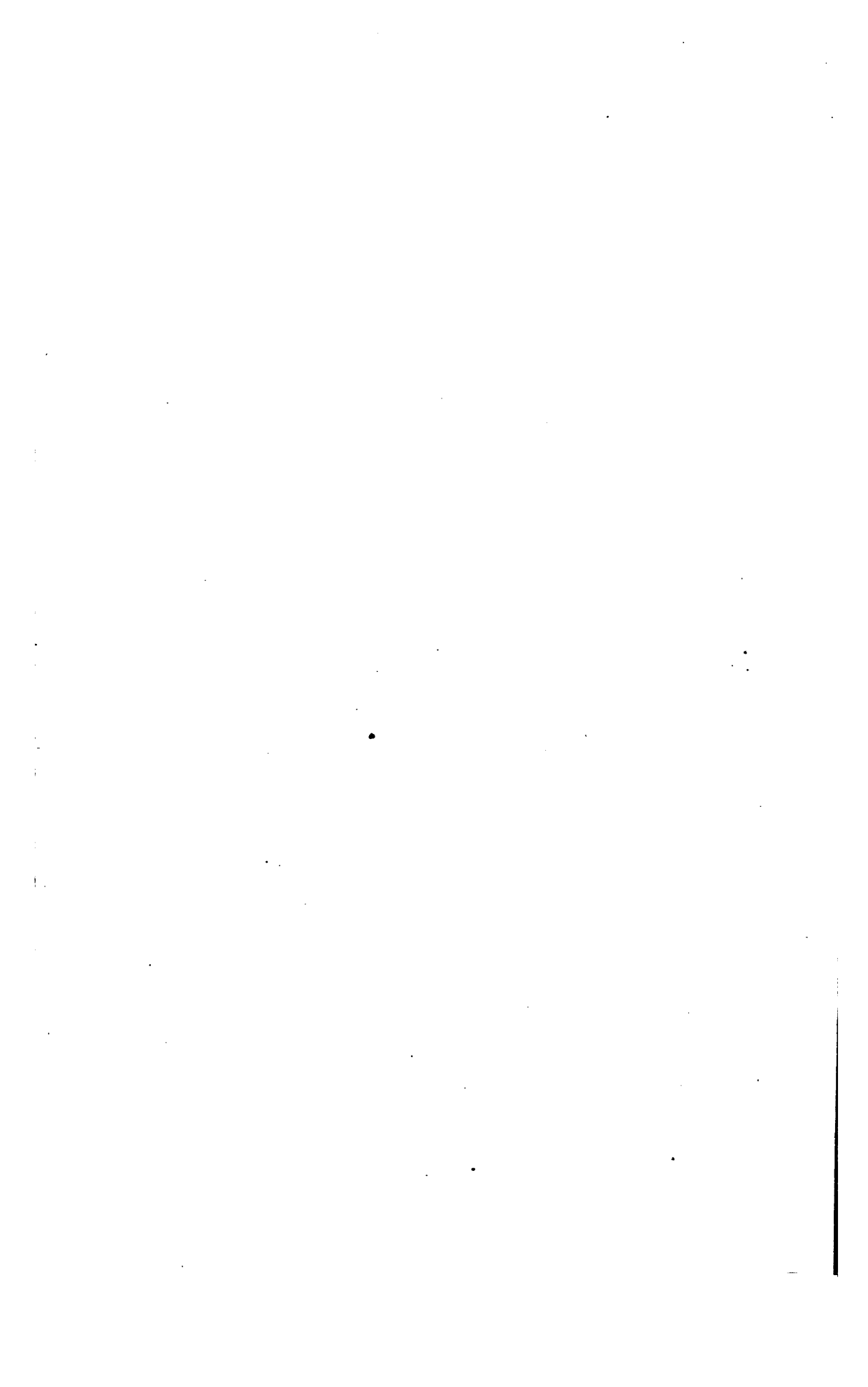
Among <i>nouns</i> , all inflected plurals end in . . .	on
Most masculines in <i>a</i> or <i>ā</i> , substitute, in the oblique cases of the sing., and in the nom. pl. . . .	e
Feminine plurals end in .	ān or en

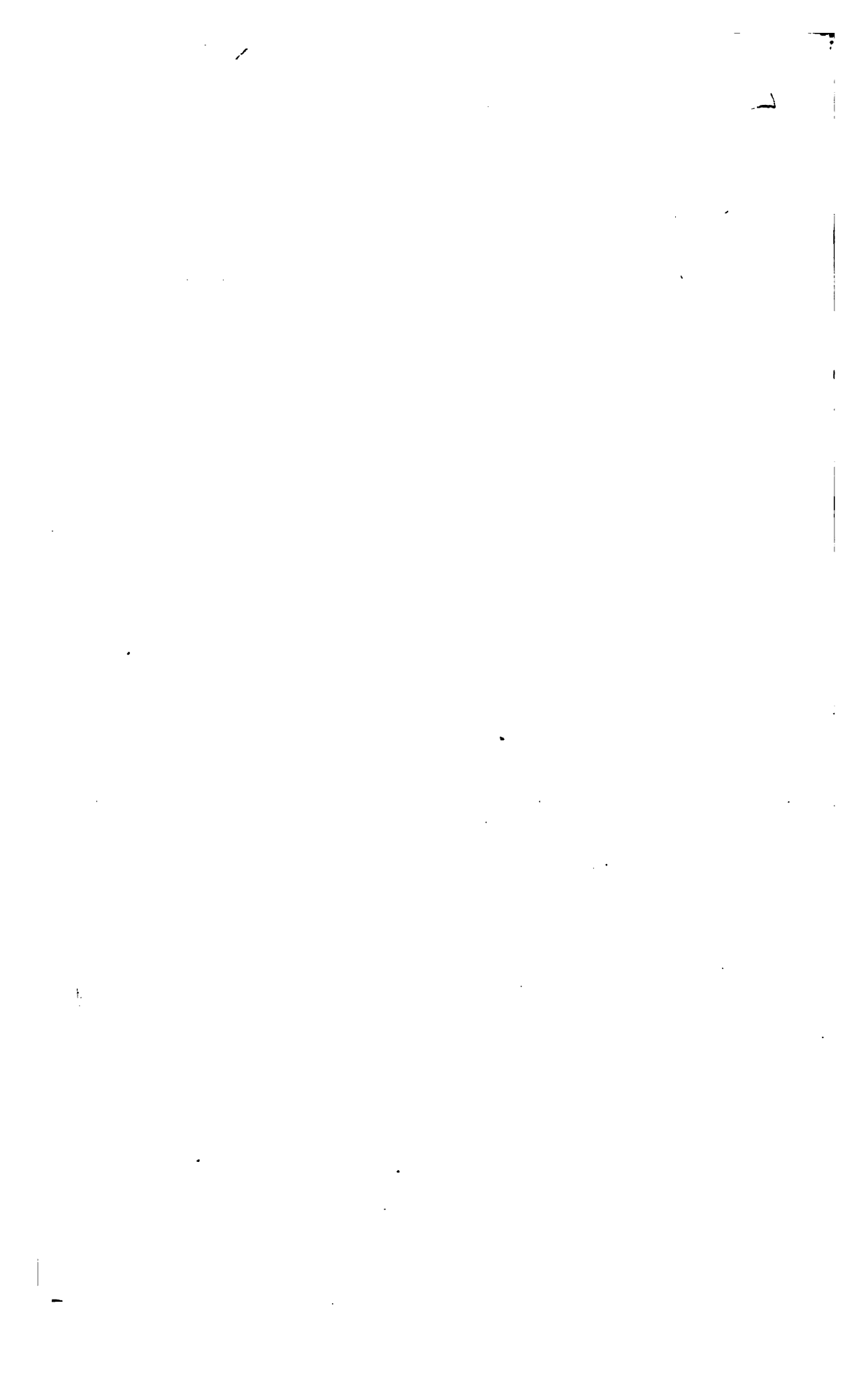
The *verbal* terminations are—

Of the past tense, or participle,	ā (<i>pl. e. fem. l.</i>)
Present tense, or participle, .	tā (<i>pl. te. fem. tī.</i>)
Future-aorist,	ūn, e, e; en, o, en
Future-definite,	ūngā, egā, egā; enge, oge, enge.
Imperative 2d pers. pl. .	a
Past conjunctive participle, (“having done so and so,”)	e, ke, kar, karke, karkar.

By substituting the infinitive termination, *nā*, for any of the others, the verb will be reduced to the form in which it is to be sought in the Vocabulary.

VOCABULARY.

NOTE—The letters, A, P, and S, prefixed to the words in the Vocabulary, indicate that the words are either pure Arabic, Persian, and Sanskrit words, or forms of these, more or less corrupted. It has been considered unnecessary (see Gram. § 2. b.) to use different forms of English type to indicate the different kinds of *s* or *z*, &c. in the Vocabulary, where the Oriental characters are in immediate juxtaposition with the English transcript.

I. ا alif.

- S. اب *ab*, now ; ابتك *ab-tak*, till now.
 P. آب *āb*, water.
 A. ابراهيم *Ibrāhīm*, Abraham.
 S. ابهي *ab-hī*, just now.
 S. آپ *āp*, self, you Sir, his worship, &c. ; آپ ہی آپ *āp-hī āp*, of his own accord.
 S. اپنا *apnā* (one's) own.
 S. اپنی کو *apne-ko*, himself (acc. of آپ *āp*).
 S. ات *atī*, very.
 S. اتارنا *utārnā*, to take down, or take off.
 S. اترنا *utarnā*, to descend.
 A. اتفاق *ittifāk*, concurrence.
 A. اتفاقاً *ittifākan*, by chance.
 H. اتنا *inā*, thus much, as much as this ; *utnā*, as much as that.
 H. اٹکل پچو *atkal-pachchū*, at random.
 S. آٹھ *āth*, eight.
 S. اٹھانا *uthānā*, to raise.
 S. اٹھنا *uthnā*, to rise.
 S. آج *āj*, to-day.
 A. اجازت *ijāzat*, permission, *f*.

آ

- H. اچانك *achānak*, suddenly.
 S. اچھا *achchhā*, good.
 A. احتیاط *ihitiyāt*, caution, *f*.
 A. احسان *ihsān*, beneficence.
 A. احمق *ahmak*, blockhead.
 A. احوال *ahwāl*, circumstances ; احوال پرسي *ahwāl-pursī*, inquiry after one's circumstances, *f*.
 A. اختلاط *ikhtilāt*, conversation.
 A. اختیار *ikhtiyār*, choice, power.
 A. آخر *ākhir*, at last.
 A. آخرت *ākhirat*, futurity, the world to come, *f*.
 A. اخلاص *ikhhlās*, affection.
 S. اداس *udās*, sorrowful.
 A. ادب *adab*, politeness.
 P. آدم زاد *ādam-zād*, man.
 P. آدمی *ādmī*, a man.
 H. ادھر *idhar*, hither, on this side ; *udhar*, thither, on that side.
 A. اذیت *azīyat*, injury, *f*.
 A. ارادہ *irāda*, wish, intention.
 P. آراستہ *ārāsta*, adorned, arranged.
 P. آرام *ārām*, comfort, health.

- P. آرزو *ārzū*, desire, *f*.
 A. ارسال *irsāl*, act of sending ; *irsāl-karnā*, to send.
 A. ارقام *irkām*, act of writing ; *irkām-karnā*, to write.
 H. ارجا *argajā*, a kind of perfume.
 P. اره *arra*, a saw.
 S. اري *are*, Holla ! Sirrah !
 S. ازان *urānā*, to cause to fly, to steal.
 S. ارن *urnā*, to fly.
 P. آزرد *āzurda*, vexed ; آزرد خاطر *āzurda-khātir*, vexed in mind.
 P. H. آزمان *āzmānā*, to try.
 H. اس *is*, this ; *us*, that. (Inflected forms.)
 P. آسان *āsān*, easy.
 S. آسرا *āsra*, refuge, abode.
 S. آسن *āsan*, a seat, a posture (adopted by *jogīs* in their devotions).
 P. آسوده *āsūda*, quiet, contented.
 H. اسي *ise*, to this ; *use*, to that, or to him, or him.
 S. آسيس *āsīs*, benediction, *f*.
 A. اشاره *ishāra*, a signal.
 P. آشنا *āshnā*, an acquaintance.
 S. اشنان *ashnān*, bathing.
 P. آشنائي *āshnā'i*, acquaintanceship.
 P. آشيانه *āshiyāna*, a nest.
 A. اصيل *asīl*, genuine.
 A. اطوار *atroār*, manners.
 A. اعلي *a'la*, Most High.
 A. آفت *āfat*, calamity, *f*.

- P. افروز *afroz*, illuminating.
 P. افسوس *afsoos*, regret, alas !
 P. افسون *afsūn*, fascination.
 H. افيم *afīm*, opium, *f*.
 H. افيمي *afimi*, opium-eater.
 P. آقا *ākā*, master.
 A. اكبر *akbar*, greatest ; name of a Mogul emperor.
 S. اكنها *ikathā*, in one place (*adj.*)
 A. اكثر *aksar*, often.
 S. اكهرا *ukhārānā*, to pluck up.
 S. اكيلا *akelā*, alone.
 S. آگ *āg*, fire, *f*.
 P. آگاه *āgāh*, informed of, intelligent ; آگاه تر *āgāh-tar*, more intelligent.
 P. اگر *agar*, if.
 S. اگنا *ugnā*, to grow.
 S. آگي *āge*, before ; in front.
 A. آل *āl*, progeny, *f*.
 A. البته *albatta*, certainly.
 A. التفات *iltifāt*, kindness, *f*.
 H. الياهرنا *ulā-phirnā*, to turn back.
 A. القصة *alkissa*, in short.
 H. الينا *ulahnā*, complaint.
 H. الينا *ulāchnā*, to bale.
 A. امتحان *imtihān*, experiment.
 P. آمدورفت *āmad-o-raft*, coming and going, *f*.
 A. امرا *umarā*, nobles, or a noble.
 A. اموال *amwāl*, riches.
 P. اميد *ummed*, hope, *f*.
 P. اميدوار *ummedwār*, hopeful.

A. P. اميرزاده *amīr-zāda*, a young noble.

H. ان *in*, these ; *un*, those, them.
(Inflected forms.)

S. آن *ān*, having come (for *ā*).

S. آنā *ānā*, to come. The sixteenth part of a rupee.

A. انباري *ambārī*, a haudā or litter, *f*.
انباري دارهاتي *ambārī-dār*
hāthī, an elephant bearing a haudā.

S. ان بیدها *an-bedhā*, unbored.

P. اندر *andar*, within.

S. اندها *andhā*, blind.

S. اندھري *andherī*, darkness, *f*.

P. اندیشه *andesha*, thought, anxiety.

A. ان شاء الله تعالی *in shā'allāhu ta'āla*, if it please God the Most High.

A. انعام *in'am*, a present.

S. آنکه *ānkh*, the eye, *f*.

S. انگلي *unglī*, a finger, *f*.

S. آنند *ānand*, joy.

H. انھون *inhon*, these ; *unhon*, those, he. (Honorific inflected forms of *yih* and *wuh*.)

H. انھين *inhen*, these, or to these ; *unhen*, those, or to those.

P. آواز *āmāz*, sound, voice, *f*.

S. اوپر *ūpar*, up, upon, over.

S. اوپرلا *uparlā*, upper.

H. اوچھل ھوجانا *ojhal ho-jānā*, to become concealed.

S. اودا *ūdā*, brown.

H. او *aur*, and, also ; more, other.

A. اولاً *awwalan*, at first.

A. اولاد *aulād*, offspring, *f*.

S. اونٹ *unt*, a camel.

P. آہ *āh*, a sigh, alas !

P. آہستي *āhiste*, gently, slowly.

H. آئي *ā'e*, they came ; *ā'ē*, she came (from آنā *ānā*).

H. آيا *āyā*, he came (from آنā *ānā*).

A. ايذا *izā*, injury, *f*.

H. ايسا *aisā*, such.

H. ايسي *aise*, thus.

S. ايک *ek*, one. ايکايکي *ekā-ekī* or ايکباري *ek-bārgī*, all at once ; ايکهي *ek-hī*, just one.

P. آئين *ā'in*, regulation, rules.

P. آئينہ *ā'ina*, a mirror.

II. ب BE.

P. با *bā*, with.

P. باوصف *bā-waṣf*, notwithstanding.

A. باب *bāb*, a chapter.

T. بابا *bābā*, father, Sir ! child !
بابا جان *bābā jān*, dear child !

A. بابت *bābat*, on account, *f*.

H. باپ *bāp*, father.

S. بات *bāt*, speech, word, affair, *f*.

S. باجنا *bājnā*, or اٹھنا *bāj-uthnā*, to resound.

P. بادشاہ *bādshāh*, a king.

P. بادشاہت *bādshāhat*, royalty, *f*.

P. بادشاہي *bādshāhī*, royal.

- P. بارش *bārish*, rain, *f*.
 P. باري *bāre*, at least.
 S. باڑ *bār*, edge (of a knife, &c.), *f*.
 S. باريا *bāryā*, a whetter.
 P. H. باز رھنا *bāz-rahnā*, to cease, desist.
 P. بازار *bāzār*, a market.
 P. بازو *bāzū*, the arm, the fold (of a door).
 A. باطن *bātin*, the heart, mind.
 A. باعث *bā'is*, cause, reason.
 A. باقی رھنا *bāqī*, remaining ; باقی رھنا *bāqī rahnā*, to remain left.
 S. H. بالکپن *bālak-pan*, childhood.
 S. بانٹا *bāntā*, share.
 S. بائچنا *bāichnā*, to read.
 S. باندھنا *bāndhnā*, to bind.
 H. باندي *bāndī*, a female slave.
 P. باور *bāwar*, belief ; باور کرنا *bāwar karnā*, to believe.
 S. باھر *bāhar*, outside.
 P. باھم *bā-ham*, together.
 S. بايان *bāyān*, left (hand, &c.)
 H. بتانا *batānā*, to point out.
 S. بتو *batū'ā*, a purse.
 S. بٹھلانا *bithlānā*, to cause to sit.
 S. بجانا *bajānā*, to play (on a musical instrument).
 S. بچارنا *bichārnā*, to think.
 H. بچانا *bachānā*, to save.
 H. بچنا *bachnā*, to escape.
 P. بچہ *bachcha*, a young one.
 S. بچھانا *bichhānā*, to spread.

- S. بچھنا *bichhñā*, to be spread.
 S. بچھونا *bichhhaunā*, bedding.
 P. بچرا *bakhrā*, portion.
 P. بخشنا *bakhsnā*, to give, forgive.
 P. بد *bad*, bad ; بد آواز *bad-āvāz*, ill-voiced ; بد ذات *bad-zāt*, villain ; بد طینتی *bad-ṭinātī*, ill-nature, *f*.
 A. بدلا *badlā*, exchange.
 A. بدلي *badle*, in exchange, in return for.
 A. بدن *badan*, the body.
 P. A. بدولت *ba-daulat*, by means.
 H. بدھنا *badhnā*, a vessel for drinking water from.
 H. برا *burā*, bad.
 P. برابر *barābar*, uniform, equal, alike.
 S. براھمن *Brāhman*, a Brāhman.
 P. بر باد *bar-bād*, (given) to the winds, thrown away.
 H. برچھی *barchhī*, a spear, *f*.
 S. برس *baras*, a year.
 S. برہ *birah*, separation.
 S. بڑا *barā*, great, large.
 S. H. بڑھاپا *burhā-pā*, old age.
 S. بڑھانا *barhānā*, to augment, extend.
 S. بڑھنا *barhnā*, to increase, proceed.
 S. بڑھیا *burhiyā*, an old woman.
 P. بزرگ منش *buzurg-manish*, noble-minded.
 P. A. بسبب *ba-sabab*, by reason.
 A. بسم اللہ الرحمن الرحیم *bismi-l-lāh-r-rahmāni-r-rahīm*, In the

name of God the most merciful.

S. بسنا *basnā*, to dwell.

S. بش *bish*, poison.

A. بعد *ba'd*, after.

A. بعيد *ba'id*, far.

P. بغل *baghal*, the arm-pit ; بغل
میں دبانا *baghal men dabānā*,
to take under one's arm.

S. بکرا *bakrā*, a he-goat.

S. بگلا *baglā*, a crane.

S. بل *bil*, a burrow.

A. بلا *balā*, calamity, evil, *f*.

H. بلانا *bulānā*, to call.

P. بلکہ *balki*, moreover, but.

H. بلوانا *bulwānā*, to cause to call.

S. بلی *billi*, a she-cat.

H. بلینڈا *balendā*, a ridge-pole.

A. بن *bin*, son (of).

S. بن *ban*, a wood.

S. بن *bin*, without ; بن دانی پانی *bin*
dāne pānī, without eating or
drinking.

H. بنا *bannā*, to be made.

H. بنانا *banānā*, to make, adjust.

P. بند *band*, a bond ; بند کرنا *band-*
karnā, or بند کر دینا *band-kar-*
denā, to bind, stop.

P. بندگی *bandagī*, service, *f*.

P. بندہ *banda*, a slave.

S. بندھوانا *bandhwānā*, to cause to
be bound.

P. بندی *bandī*, a female slave.

H. بنوانا *bannwānā*, to cause to be
made.

S. بوجھنا *būjhnā*, to think.

P. بوریا *boriyā*, a mat.

H. بولنا *bolnā*, to speak, say.

P. به *ba*, by, with, in, to.

H. بھاگنا *bhāgnā*, to flee.

H. بھانت *bhānt*, manner, sort, *f*.

S. بھائی *bhā'ī*, brother.

S. بہت *bahut*, much, many, very.

P. بہتر *bihtar*, better, good, well.

S. بہتیرا *bahuterā*, much.

H. بھیجوانا *bhijwānā*, to cause to send.

S. بھر *bhar*, full, whole (added pleo-
nastically to words denoting
extent or duration).

H. بہرا *bahrā*, deaf.

S. بھرنا *bharnā*, to fill.

S. بھر بھونجا *bharbhūnjā*, a man who
parches grain.

P. بہشتی *bihishtī*, a water-carrier.

H. بہکانا *bahkānā*, to beguile.

S. بھگوان *Bhagwān*, God.

S. بھلا *bhalā*, good.

S. بھلائی *bhalā'ī*, goodness, *f*.

P. ہم *ba-ham*, together ; ہم
پہنچانا *ba-ham pahunchānā*, to acquire.

H. بھور *bhor*, dawn, *f*.

S. بھوکھ *bhūkh*, hunger, *f*.

S. بھولنا *bhūlnā*, to forget, be misled.

S. بھونرا *bhaurā*, a large black bee.

H. بھی *bhī*, also, even.

S. بھیا *bhaiyā*, brother.

- S. بهيتر *bhitar*, within.
H. بهيڄنا *bhejnā*, to send.
S. بهيد *bhed*, a secret.
S. بهير *bher*, a sheep, *f*.
S. بهيريا *bheriyā*, a wolf.
S. بهيس *bhes*, disguise.
H. بهينا *bhenā*, sister.
S. بهينس *bhains*, a she-buffalo.
P. بي *be*, without ; بي انصافي *be-insāfi*, injustice, *f* ; بي باڪي *be-bākī*, fearlessness, *f* ; بي جا *be-jā*, misplaced, improperly ; بيچاره *be-chāra*, helpless ; بيحجابي *be-hijābī*, immodesty (appearing unveiled) ; بيدريغ *be-daregh*, unsparingly ; بيدل *be-dīl*, heartless, sad ; بيقرار *be-karār*, or بي کل *be-kaḥ*, uneasy ; بي وقوف *be-mukūf*, ignorant ; بيہوش *be-hosh*, stupified.
A. بيان کرنا *bayān*, explanation ; بيان کرنا *bayān-karnā*, to relate.
S. بياہنا *byāhnā*, to marry.
S. بيٺا *biṭnā*, to pass, happen.
H. بيتا *betā*, a son.
S. بيٺهنا *baithnā*, to sit down.
(N. B. The *past* participle, *baithā*, answers to our word "sitting.")
H. بيتي *betī*, a daughter.
S. بيچ *bīch*, in the midst, among.
S. بيچنا *bechnā*, to sell.
P. بيدپاي *Bedpāy*, Pilpay.

- S. بيربل *Bīrbal*, a proper name.
S. بيس *bīs*, twenty.
S. بيل *bail*, a bull.
H. بينت *bent*, a handle.
H. بيورا *byaurā*, explanation, detail.

III. پ PE.

- S. پاٽ *pāt*, a throne.
S. پاس *pās*, near, beside.
S. پان *pān*, betel-leaf.
S. پانا *pānā*, to get, find.
S. پانچ *pānch*, five.
S. پانچوان *pānchnwān*, fifth.
S. پانڊان *pān-dān*, a betel-box.
S. پانو *pānm*, leg, foot.
S. پاني *pānī*, water, *m*.
S. پتا *pattā*, a leaf.
S. پتر *putr*, a son.
H. پٽڪنا *patakṇā*, to dash on the ground.
S. پچاس *pachās*, fifty.
S. پچھم *pachchham*, west.
P. پخته *pukhta*, baked, solid.
S. پدماوتي *Padmāvatī*, name of a princess.
S. پر *par*, upon, but.
S. پردھان *pradhān*, a minister (of state).
S. پرسون *parson*, the day after tomorrow, the day before yesterday.
P. پرگنه *pargana*, an inferior division of a country.

- P. پرورش *parvarish*, nourishment, *f.*
 P. پری *parī*, a fairy, *f.*
 P. پریشان *pareshān*, perplexed.
 S. پڑنا *parnā*, to fall.
 S. پڑھانا *parhānā*, to cause to read ;
 پڑھا رہنا *parhā-rahnā*, to re-
 main teaching to read.
 S. پڑھنا *parhnā*, to read.
 P. پس *pas*, then, therefore.
 P. H. پسند آنا *pasand-ānā*, to be
 approved, to please.
 H. پکارنا *pukārānā*, to shout.
 S. پکانا *pakānā*, to cook.
 H. پکڑنا *pakarnā*, to lay hold of.
 (N. B. In *pakre*, Story 6th, the
 second *a* is dropped by Rule
 24. c.)
 H. پکڑوانا *pakarnānā*, to cause to be
 seized.
 S. پکوان *pakvān*, sweetmeats, vic-
 tuals fried in butter or oil.
 S. پکھال *pakhāl*, a water-bag, *f.*
 S. پکھرو *pakherū*, a bird.
 H. پگڑی *pagrī*, a turban, *f.*
 S. پلانا *pilānā*, to cause to drink.
 S. پلنگ *palang*, a bedstead.
 S. پنٹھ *panth*, a road.
 S. پنجمی *panchamī*, the fifth day of
 the lunar fortnight, *f.*
 S. پنجھی *panchhī*, a bird.
 S. پنڈت *pandit*, learned.
 S. پنکھا *pankhā*, a fan.
 H. پوٹلی *potlī*, a bundle, *f.*

- S. پوجا *pūjā*, worship, *f.*
 S. پوچھنا *pūchhnā*, to ask.
 S. پورا *pūrā*, full ; پورا کرنا *pūrā
 karnā*, to fulfil.
 P. پوست *post*, a poppy capsule.
 P. پوستی *pōstī*, a sot, who intoxicates
 himself with infusion of poppy
 heads.
 P. پوشاک *poshāk*, raiment, *f.*
 S. پہچانا *pahchānnā*, to recognise.
 H. پھر *phir*, again.
 S. پھر *pahar*, a watch (of three hours).
 H. پھرنا *phirnā*, to turn, walk about,
 go round.
 H. پہلا *pahlā* (or *pahlā*), first.
 H. پہلی *pahle*, at first.
 S. پہننا *pahannā*, to put on (clothes).
 S. پہنانا *pahnānā*, to cause to put on.
 H. پہنچانا *pahunchānā*, to convey.
 H. پہنچنا *pahunchnā*, to arrive.
 S. پھنسنا *phanasnā*, to be entangled.
 S. پھول *phūl*, a flower.
 S. پھولنا *phūlnā*, to blossom.
 H. پھر *pher*, again, back.
 H. پھیلانا *phailānā*, to scatter.
 S. پھینکنا *phenknā*, to throw ; پھینک
 دینا *phenk-denā*, to throw away.
 S. پیار *pyār*, fondness.
 S. پیارا *pyārā*, beloved.
 P. پیالہ *piyāla*, a cup.
 S. پیٹھ *pīth*, the back, *f.*
 S. پیٹھنا *paithnā*, to penetrate, enter.
 S. پیچھا *pīchhā*, the rear, pursuit.

- S. پیچھے *pīchhe*, after.
 S. پیر *pīr*, pain, *f*.
 P. پیر *pīr*, an old man ; پیر مرشد *pīr murshid*, Venerable Sir !
 P. پیغام *paighām*, a message.
 P. پیمان *paimān*, a promise.
 S. حقہ پینا *pīnā*, to drink ; حقہ پینا *hukka pīnā*, to smoke a pipe.
 S. پینک *pīnak*, intoxication and drowsiness from opium, *f*.

IV. ت TE.

- P. تازه *tāza*, fresh.
 P. تازیانہ *tāziyāna*, a whip ; تازیانہ مارنا *tāziyāna-mārnā*, to scourge.
 P. تالاب *tālāb*, a pond.
 A. تامل *ta'ammul*, reflection.
 S. تب *tab*, then (*adv.*) ; تبھی *tabhī*, then indeed, at that very time ; تبھی سی *tabhī se*, thenceforth.
 A. تجربہ *tajriba*, experience.
 S. تجنا *tajnā*, to abandon.
 H. تجھ *tujh*, thee (inflected form).
 H. تجھی *tujhe*, thee, or to thee.
 A. تحریر کرنا *tahrīr*, writing, *f*. ; تحریر کرنا *tahrīr-karnā*, or (respectfully) تحریر فرمانا *tahrīr-farmānā*, to write.
 P. تختہ *takhta*, a plank.
 S. تَد *tad*, then.
 A. تدبیر *tadbīr*, deliberation, contrivance, prudence, *f*.

- A. تربیت *tarbiyat*, education, *f*. ; تربیت کرنا *tarbiyat-karnā*, to educate.
 S. تَرت *turt*, quickly.
 S. ترسول *trisul*, a trident.
 S. تس *tis*, that (inflected form).
 A. تسلی *tasallī*, consolation, *f*.
 S. تسی *tise*, that, or to that.
 A. تشویش *tashwīsh*, distraction, *f*.
 A. تعظیم *ta'zīm*, respect, *f*.
 A. تعلیم *ta'līm*, tuition, *f*.
 A. تقصیر *taksīr*, fault, *f*.
 H. تک *tak*, till, up to.
 A. تکرار *takrār*, an altercation, *f*.
 A. تکلف *takalluf*, ceremony.
 S. تکنا *taknā*, to look, watch.
 A. تلاش *talāsh*, search, *f*.
 S. تلوار *talwār*, a sword, *f*.
 S. تلی *talē*, down, under.
 S. تم *tum*, you.
 P. تماچا *tamāchā*, a blow.
 A. تماشا *tamāsha*, a sight, fun.
 A. P. تماش بین *tamāsh-bīn*, a spectator.
 A. تمام *tamām*, entire, all.
 A. تمسک *tamassuk*, a note of hand, a bond.
 S. تمہارا *tumhārā*, your.
 S. تمہیں *tumheñ*, you, or to you.
 H. تن *tin*, those (inflected form).
 A. تنبورا *tambūrā*, a drum.
 P. تنہ *tanā*, a stem.
 H. تنہیں *tinheñ*, those, or to those.

- S. تو *to* or *tau*, then.
 S. تو *tū*, thou.
 A. تواضع *tawāzu*”, civility, *f.*
 H. توبرا *tobrā*, the bag in which horses eat their corn.
 H. تورّا *torā*, a purse (of 1000 rupees).
 S. تورنا *tornā*, to break.
 A. توقع *tavakku*”, hope, *f.*
 S. تولنا *tolnā*, to weigh.
 S. تون *ton* or *taun*, then.
 H. تھا *thā*, was.
 A. تہمت *tuhmat*, imputation, *f.*
 H. تھورا *thorā*, a little, small.
 H. تھی *the*, were; *thī*, was, *f.*
 H. تھیلا *thailā*, a purse.
 A. تیار *taiyār*, ready.
 P. تیر مارنا *tīr*, an arrow; *mārṇā*, to let fly an arrow, or to hit with an arrow.
 P. تیر اندازی *tīr-andāzī*, archery, *f.*
 H. تیرا *terā*, thy.
 P. تیز *tez*, sharp; تیز فہم *tez-fahm*, of acute intellect.
 H. تیسا *taisā*, such.
 S. تیلی *telī*, an oilman.
 S. تین *tīn*, three; تینون *tīnon*, all three.

ت CEREBRAL TE.

- H. ٹانگ *tāng*, leg, *f.*
 S. ٹوٹنا *tūtnā*, to be broken.
 S. ٹھاکر *thākur*, a Rājput lord.
 S. ٹھانوا *thānwā*, a residence.

- H. ٹھٹھول *thathol*, a wag.
 H. ٹھلنا *tahalnā*, to ramble.
 H. ٹھنڈا *thandā*, cold.
 H. ٹھہرانا *thahrānā*, to fix, appoint.
 H. ٹھہرنا *thaharnā*, to stop, be fixed.

VI. ج JĪM.

- P. جا *jā*, a place, *f.*
 P. جا جا *jā-bajā*, everywhere.
 S. جاگنا *jāgnā*, to awake.
 P. جان *jān*, life, soul, *f.*
 S. جانا *jānā*, to go; جاتا رہنا *jātā rahnā*, to remain going, or to go entirely away.
 S. جانا *jānnā*, to know, think; نہ جانی کیا کچھ ہوگا *na jāniye kyā kuchh hogā*, we cannot tell what all may be.
 P. جانور *jānvar*, an animal.
 S. جب *jab*, when; جب تک *jab tak*, till when, as long as; جب جب *jab na tab*, now and then, perpetually.
 H. جتنا *jītnā*, as much as.
 P. جدا *judā*, separate.
 S. جس *jis*, whom, which. (Inflected form.)
 S. جسی *jise*, whom, or to whom.
 H. جگہ *jagah*, a place, *f.*
 P. جلد *jald*, quick.
 P. جلدی *jaldī*, quickness, *f.*; quickly.
 S. جلنا *jalnā*, to burn.

- A. جمع *jam*”, collection ; جمع هونا *jam” honā*, to assemble.
- A. P. جمعدار *jam” dār*, a native officer of the army so called.
- H. جن *jin*, whom. (Inflected form.)
- A. جناب *janāb*, majesty, *f.*; جناب عالی *janābi”ālī*, Your sublime Majesty.
- A. جنس *jins*, species, *f.*
- S. جنگل *jangal*, a forest.
- S. جنم *janam*, birth ; جنم گھونٹی *janam ghuntī*, a medicine given to new-born infants, *f.*
- H. جنہون *jinhon*, who. (Honorific inflected form.)
- H. جنہیں *jinhen*, whom, or to whom.
- S. جو *jo*, who ; جو or *jau*, if, when ; جو کوئی *jo ko’ī*, whoever.
- A. جواب *javāb*, an answer.
- P. جوانی *javānī*, youth, *f.*
- A. جواہر *javāhir*, jewels.
- H. جوڑو *jorū*, a wife.
- S. جوڑا *jorā*, a suit (of clothes).
- S. جوڑنا *jornā*, to join.
- S. جوگ *jog*, fit.
- S. جوگی *jogī*, a devotee.
- S. جون *jaun*, who ; *jon* or *jaun*, as, when.
- S. جونپور *Jaunpūr*, name of a city.
- H. جونسا *jaunsa*, such as.
- H. جھار *jhār*, a bush ; جھار جھوڑ *jhār jhūr*, a thicket, *f.*
- P. جہان *jahān*, the world ;
- جہان *jahān panāh*, Asylum of the world, Your Majesty.
- S. جھٹ *jhat*, quickly.
- H. جھٹکا *jhalkā*, a shake, jerk.
- H. جھگڑنا *jhagarnā*, to quarrel.
- H. جھلنا *jhālā*, to fan, to move to and fro as a fan.
- H. جھنڈ *jhund*, a swarm.
- S. جھوٹ *jhūth*, false, falsehood.
- H. جھولی *jholi*, a wallet, *f.*
- S. جی *jī*, life, mind, *m.*
- H. جی *jī*, Sir.
- S. جیتھ *jeth*, the second Hindū month (May—June).
- S. جیسا *jaisā*, such as.
- S. جینا *jīnā*, to live.

VII. چ CHĪM.

- P. چار *chār*, four ; چار آنکھیں *chār ānkhēn*, or چار نظریں *chār nazreñ*, the eyes of two persons meeting.
- P. چارپایہ *chārpāya*, quadruped.
- P. چارپائی *chārpā’ī*, bedstead, *f.*
- P. چالاکی *chālākī*, celerity, *f.*
- S. چاند *chānd*, the moon.
- S. چاندنی *chāndnī*, moonlight, *f.*
- H. چانول *chānval*, rice.
- S. چاہنا *chāhnā*, to love, wish. (N.B. In Story 14, the aorist of this verb is used for the present.)
- S. چاہیے *chāhiye*, it is necessary.

S. چيڻا *chabenā*, parched grain.

H. چپ چاپ *chup*, silent;
chup chāp, silently.

S. چٽ *chit*, mind, heart.

S. چتر *chatur*, clever.

S. چترائي *chaturā'i*, cleverness, *f.*

S. چرانا *charānā*, to feed (cattle).

P. چرخا *charkhā*, a spinning-wheel.

S. چرنا *chirnā*, to be split or sawn.

S. چروانا *chirnānā*, to cause to be torn.

H. چرمار *chirī-mār*, a bird-catcher.

H. چڪنا *chuknā*, to be finished.

S. چڪوا *chaknā*, a ruddy goose;
fem. چڪوي *chakvī*.

H. چڪنا *chugnā*, to feed.

S. چلانا *chalānā*, to set a going.

S. چلنا *chalnā*, to go; چلا آنا *chalā ānā*, to come along;
چلا جانا *chalā jānā*, to go along, or to go away.

H. چنا *chunnā*, to gather, arrange.

P. چنانچه *chunānchi*, so that.

S. چنتا *chintā*, thought, anxiety, *f.*

P. چند *chand*, how many? several.

S. چندن *chandan*, sandal-wood.

S. چنڌال *chandāl*, a man of the lowest Hindū caste, a wretch.

H. چنگير *changer*, a flower-pot, tray, *f.*

H. چوا *cho'ā*, a kind of perfume.

S. چوييس *chaubīs*, twenty-four.

S. چوپايه *chau-pāya*, a quadruped.

S. چودس *chaudas*, the fourteenth day of the lunar fortnight, *f.*

S. چوري *chorī*, theft, *f.*

H. چوك *chauk*, a market.

H. چوكسي *chaukasī*, watchfulness, *f.*

S. چوڪهٽ *chaukhat*, door-frame, *m. or f.*

S. چوڪهرا *chau-gharā*, a box (with four partitions) for holding perfumes.

S. چولها *chūlhā*, a fire-place.

H. چونڪنا *chaunknā*, to start up.

H. چوها *chūhā*, a rat, mouse.

S. چهه *chha*, six.

H. چهاتي *chhātī*, breast, *f.*

S. جهان *chhān*, roof, *f.*

S. جهانو *chhānv*, shadow, *f.*

H. چهپانا *chhipanā*, to hide.

H. چهپنا *chhipnā*, to be hidden, to lurk.

H. چهٽپاڻا *chhatpatānā*, to tumble about.

S. چهٽهي *chhathī*, a religious ceremony performed on the sixth day after child-birth, *f.*

P. چهچها *chahchahā*, warbling.

S. چهڏانا *chhidānā*, to perforate.

H. چهڙڪنا *chhiraknā*, to sprinkle.

S. چهڙوانا *chhurwānā*, to cause to let go.

S. چهوٽا *chhotā*, little.

S. چهوٽبا *chhūtnā*, to abandon.

H. چهور *chhor*, edge, end.

S. چهوڙنا *chhornā*, or چهوڙ دينا *chhor-denā*, to quit, let go.

- H. چھوکرا *chhokrā*, a boy.
 P. چیز *chīz*, a thing, *f*.
 S. چیلā *chelā*, a disciple, servant.
 H. چین *chain*, tranquillity.

VIII. ح HE.

- A. حادثہ *hādīsa*, an incident.
 A. H. حاصل ہونا *hāsil-honā*, to be obtained.
 A. حاضر *hāzir*, present.
 A. حال *hāl*, condition.
 A. حالت *hālat*, condition, *f*.
 A. حبشی *habshī*, an Abyssinian, Negro.
 A. حجاب *hijāb*, modesty, a veil.
 A. حد *hadd*, boundary.
 A. حرص *hirs*, greediness, *f*.
 A. حرکت *harakat*, motion, gesture, *f*.
 A. حساب *hisāb*, a reckoning.
 A. حضرت *hazrat*, presence, Majesty, *f*.
 A. حضور *huzūr*, presence.
 A. H. حق میں *hakk-men*, in respect to.
 A. حقیر *hakīr*, contemptible.
 A. حقیقت *hakikat*, truth, narration, state, *f*.
 A. حکم *hukm*, a command.
 A. حکیم *hakīm*, a sage, physician.
 A. حیران *hairān*, confounded.

IX. خ KHE.

- A. خاصہ *khassa*, excellent.
 A. خاطر *khātīr*, the mind; خاطر جمع *khātīr-jam*, content, *f*.
 P. خاک *khāk*, the earth, *f*.
 P. خاکسار *khāksār*, humble.
 A. خالی *khālī*, empty; خالی ہاتھ *khālī hāth*, empty-handed.
 P. خاندان *khāndān*, family.
 P. خاوند *khūwind*, master.
 A. خبر *khābar*, intelligence, *f*.
 P. خدا *khudā*, God.
 P. خداوند *khudāwand*, master.
 A. خدمت *khidmat*, service, *f*.
 A. P. خدمتگار *khidmat-gār*, a servant.
 A. خرابی *khārābī*, mischief, mishap, *f*.
 A. خرد *khīrad*, wisdom, *f*.
 P. خرگوش *khār-gosh*, a hare.
 P. H. خریدنا *khāridnā*, to buy.
 P. خشکی *khushkī*, dry land, *f*.
 A. خصلت *khāslat*, disposition, *f*.
 A. خصم *khāsam*, a husband.
 A. خط *khatt*, a letter, epistle.
 P. خفا *khafā*, angry.
 P. خو *kho*, custom, disposition, *f*.
 A. خواہی *khawāssī*, the place where one sits behind a great man on an elephant.
 P. خواہ مخواہ *kh'āh-ma-kh'āh*, nolens volens, certainly.
 P. خواہان *kh'āhān*, desirous.
 P. خواہش *kh'āhish*, desire, *f*.
 P. خوب *khūb*, good.

P. خوبی *khūbī*, goodness, pleasantness, *f.*

P. خود *khud*, self.

P. خوراک *khurāk*, food, *f.*

P. خوش آواز *khush*, pleasant ; خوش *khush-āwāz*, pleasant-voiced.

P. خوشی *khushī*, joy, *f.*, joyfully.

A. خیال *khayāl*, imagination.

A. خیر *khair*, happiness, *f.*; *adj.* well.

A. خیرات *khairāt*, charity, *f.*

X. د DĀL.

P. دابشليم *Dābishlīm* (proper name).

P. دارا شکوه *Dārā Shukoh* (proper name).

P. داغ *dāgh*, a mark, scar.

P. دام *dām*, a net.

H. دام *dām*, the twenty-fourth part of a paisā.

P. دانا *dānā*, sage.

S. دانتون مین *dānt*, a tooth ; دانتون مین انگلی دینا *dānton men unglī denā*, to put the finger between the teeth, to be amazed.

P. دانه *dāna*, corn.

S. داهنا *dāhnā*, right (as opposed to left) ; داهنی باعین *dāhne bā'en*, to the right and left.

H. دابانا *dabānā*, to press down.

P. در *dar*, a door, in ; درپیش *dar-pesh*, in front.

P. درخت *dirakht*, a tree.

P. درست *durust*, right ; درست

کرداری *durust-kirdārī*, rectitude of conduct, *f.*

S. درشن *darshan*, interview.

P. درگاه *dargāh*, threshold, palace, *f.*

P. درمانده *darmānda*, helpless, destitute.

P. درمیان *dar-miyān*, in the midst.

P. دروازه *darmāza*, door.

P. درویش *darmesh*, dervise, beggar.

P. دریا *daryā*, sea, river.

P. دریافت *daryāft*, discovery, *f.* ; دریافت هونا *daryāft-honā*, to be discovered.

S. دس *das*, ten.

P. دستگیری *dastgīrī*, aid, patronage, *f.*

P. دشت *dasht*, a desert.

P. دشوار *dushwār*, difficult.

A. دعا *du"ā*, benediction, prayer, *f.* ; دعا مانگی *du"ā-mangnī*, to pray.

A. دفعه *daf"ā*, one time, *f.*

A. دق *dikk*, trouble ; دق هونا *dikk-honā*, to be vexed.

S. دکھ *dukh*, pain, grief.

S. دکھڑا *dukhṛā*, misfortunes ; اپنا دکھڑا کیا کرتی ہوں *apnā dukhrā kiyā-kartī-hūn*, I am occupied with my own cares.

S. دکھلانا *dikhlānā*, to shew.

P. دل *dil*, heart, mind.

P. H. دلتی *du-lattī*, a kick with the two hind legs, *f.*

H. دلہن *dulhan*, a bride.

- P. دم *dam*, breath ; دم دینا *dam denā*, to leave to simmer or stew ;
 دم کھانا *dam khānā*, to be silent and crestfallen ; دم لینا *dam lenā*, to take breath, rest.
- P. دم *dum*, tail, *f*.
- S. دن *din*, day.
- A. دنیا *dunyā*, the world, *f*. ; دنیا داری *dunyā-dārī*, worldliness, *f*.
- P. دو آتشہ *do-ātashā*, double-distilled.
- S. دودہ *dūdh*, milk ; دودہ پلامی *dūdh-pilā'ī*, a wet-nurse.
- S. P. دور *dūr*, distance, *f*, far.
- S. دوڑانا *daurānā*, to cause to run.
- S. دوڑنا *daurnā*, to run.
- P. دوست *dost*, or دوستدار *dost-dār*, a friend.
- P. دوستی *dostī*, friendship, *f*.
- S. دوسرا *dūsra*, second, other.
- P. دوکان *dūkān*, a shop, *f*.
- A. دولت *daulat*, wealth, prosperity, *f*.
- A. P. دولت مند *daulat-mand*, rich.
- S. دونوں *donon*, both.
- H. دھاندھلپنا *dhāndhal-panā*, chicanery.
- S. دھرنا *dharnā*, to place.
- A. دہشت *dakshat*, fear, *f*.
- H. دھکا *dhakkā*, a jolt.
- S. دھلوانا *dhulwānā*, to cause others to wash.
- S. دھوبن *dhobin*, a washer-man's wife.
- S. دھوبی *dhobī*, a washer-man.

- H. دھوم *dhūm*, a tumult, *f*.
- S. دھونا *dhonā*, to wash.
- S. دھیا *dhiyā*, daughter.
- S. دھیان *dhyān*, meditation.
- S. دی *dī*, gave or given. (Past tense or participle *fem.* of دینا *denā*.)
- S. دیا *diyā*, gave or given. (Past tense or participle *masc.* of دینا *denā*.)
- S. دیجو *dījo*, please to give. (Resp. imp. of دینا *denā*.)
- P. دیدار *dādār*, sight.
- P. دیر *der*, delay, *f*, late.
- S. دیس *des*, country.
- S. دیس نکالا *des-nikālā*, banishment.
- S. دیکھنا *dekhnā*, to see.
- S. دینا *denā*, to give.
- S. دیو *dem*, a god.
- P. دیوار *dīmār*, a wall, *f*.
- P. دیوان *dīvān*, tribunal, divan, minister of state ; دیوان خاص *dīvānī khāss*, privy-council chamber.
- P. دیوانہ *dīmāna*, mad.

ڈ CEREBRAL DĀL.

- S. ڈاڑھی *dārhi*, beard, *f*.
- S. ڈاکنی *dākinī*, a witch.
- H. ڈالنا *dālnā*, to throw.
- H. ڈبی *dibbi*, a small box, *f*.
- H. ڈبیّا *dibiyā*, a very small box, *f*.
- S. ڈرانا *darānā*, to frighten.

- S. ڌڻا *darnā*, to fear.
 S. ڌسنا *dasnā*, to bite or sting (as a venomous animal).
 H. ڌلوانا *dalwānā*, or ڌلواڊينا *dalwādenā*, to cause to be thrown.
 H. ڌوب جانا *dūbnā*, to dive; ڌوب جانا *dūb-jānā*, to be drowned.
 S. ڌولي *dolī*, a sedan, *f.*
 H. ڌهاري *dhārī*, a minstrel; ڌهاري *dhārī-bachcha*, a young minstrel.
 H. ڌهري *dihurī*, threshold, *f.*
 H. ڌهولڪ *dholak*, a drum, *f.*
 S. ڌهونڌهنا *dhūndhnā*, to seek.
 H. ڌيرڙه *derh*, one and a half.

XI. ڌ ZĀL.

- A. ڌاتي *zātī*, innate.
 A. ڌبح کرنا *zabh*, slaughter, *f.*; ڌبح کرنا *zabh-karnā*, to slaughter.
 A. ڌڙه *zarra*, a little.
 A. ڌهن *zihn*, sagacity.

XII. ر RE.

- S. رات *rāt*, night, *f.*
 A. راتب *rātīb*, ration, daily allowance of food (to animals, particularly dogs and elephants).
 S. راج *rāj*, sovereignty, kingdom. In compos., royal; *e.g.* راجپتر *rāj-putr*, a prince; راجپتر *raj-putrī*, a princess; راج کاج *rāj-kāj*, business of govern-

- ment; راجڪمار *rāj-kumār*, or راجڪنور *rāj-kuṇwar*, a prince; راجڪنيا *rāj-kanyā*, a princess.
 A. راحت *rāhat*, repose, *f.*
 P. راست گوئي *rāst*, right; راست گوئي *rāst-gō'i*, speaking truth, *f.*
 A. راضي *rāzī*, satisfied.
 S. راني *rānī*, queen, princess.
 P. راه ديکھنا *rāh*, road, *f.*; راه ديکھنا *dekhnā*, to expect.
 P. راه گير *rāh-gīr*, traveller.
 S. راعي *rā'e*, prince.
 S. رپي *rupai*, rupee. (Inflected form.)
 A. رتبہ *rutba*, rank, degree.
 S. رجھانا *rijhānā*, to please.
 A. رحم *rahm*, compassion.
 A. رخصت *rukhsat*, dismissal, permission to depart, *f.*; رخصت *honā*, to take one's leave.
 H. رسا *rassā*, a rope, cable.
 P. رسته *rasta*, a road.
 A. رسم *rasm*, a custom, *f.*
 S. رسي *rassī*, a rope, cord.
 P. رسيد *rasīd*, a receipt, *f.*
 A. رفقت *rifākat*, society, *f.*
 S. رکھنا *rakhnā*, to keep, place, have.
 S. رچھرا *ramcherā*, a common appellation of a slave.
 P. رمنا *ramnā*, to roam.
 P. رنجيدہ *ranjīda*, vexed; رنجيدہ *khātir*, vexed in mind.
 S. رنڌي *randī*, a woman.
 P. S. رنگ *rang*, colour, sort; *rang*

ba-rang, or *rang-ā-rang*, of various sorts; *rang-mahall*, an apartment for festive enjoyment.

P. رنگین *rangīn*, coloured.

P. روانه *rawāna*, proceeding; *rawāna-honā*, to be despatched, to go away.

P. روبرو *rū-ba-rū*, face to face.

S. روٹ *rūp*, form, beauty.

S. روپی *rūpai*, rupee. (Inflected form.)

S. روپیہ *rūpiya*, a rupee (a coin worth two shillings).

S. روٹی *rotī*, bread, *f*.

P. روز *roz*, day.

P. روشن *raushan*, shining.

S. رونا *ronā*, to weep.

P. رہائی *rihā'i*, liberation, *f*.

H. رہنا *rahnā*, to remain.

S. ریحنا *rījhnā*, to be pleased.

XIII. ز ZE.

P. زاری *zārī*, lamentation, *f*.

P. زاغ *zāgh*, a crow.

A. زائل *zā'il*, perishing.

P. زبان *zabān*, the tongue, *f*.

P. زخم *zakhm*, a wound.

P. زمین *zamīn*, the earth, *f*.

P. زور *zor*, effort.

P. زهر *zahr*, poison.

A. زیاده *ziyāda*, more; زیاده حد *ziyāda haddi adab*, (to

write) more (would be to transgress) the bounds of politeness.

P. زیرک *zīrak*, sagacious.

P. زیور *zēwar*, ornaments.

XIV. س SĪN.

S. سا *sā*, like. (Gram. § 26. *f*.)

S. ساتھ *sāth*, along with, a company.

S. سارا *sārā*, all.

S. سارہی *sārhe*, with a half.

P. ساز *sāz*, apparatus.

P. سامان *sāmān*, furniture.

S. سامنی *sāmne*, in front.

S. سانپ *sāmp*, a snake.

S. ساہوکار *sāhūkār*, a great merchant; ساہوکارچی *sāhūkār-bachchī*, a merchant's daughter.

A. سائیس *sā'is*, a groom.

S. سائین *sā'in*, a religious mendicant.

S. سب *sab*, all.

A. سبب *sabab*, a cause.

P. سبزہ *sabza*, verdure; سبزہ زار *sabza-zār*, a meadow.

S. سبھون *sabhoñ*, all. (Gr. § 37. *b*.)

P. H. سپرد کرنا *supurd-karnā*, to give in charge.

S. ستانا *satānā*, to vex.

S. سترہ *satra*, seventeen.

S. ستري *strī*, woman.

S. سجانا *sajānā*, to cause to prepare.

S. سجا *sajnā*, to adjust ; سجاكر *saj sajākar*, having completely prepared.

S. سچ *sach*, true, truth.

S. سچا *sachchā*, true, sincere.

S. سده *siddh*, success.

S. سدهارنا *sidhārṇā*, to set off.

S. سدي *sudī*, the light half of the lunar month, *f*.

S. سر *sir*, the head.

P. سر *sar*, the head ; سرا *sari rāh*, the high road.

S. سرا *sirā*, extremity.

P. سراسيمه *sarāsīma*, confounded.

P. سراجام *sar-anjām*, conclusion.

P. سردار *sardār*, a chief.

P. سرفراز *sar-farāz*, exalted.

P. سزا *sazā*, punishment, *f*.

A. سطح *sath*, surface, *f*.

A. سعادت *sa'ādat*, happiness, *f*.

A. سفر *safer*, journey.

S. سکا *saknā*, to be able.

S. سکھ *sukh*, happiness.

S. سکھلانا *sikhlanā*, to teach.

S. سکھی *sakhī*, a woman's female friend.

A. سلام *salām*, salutation.

A. سلامت *salāmat*, safety, *f*.

A. سلیس *satīs*, easy.

S. سامانا *samānā*, to go into.

A. سمت *samt*, a path, quarter, *f*.

S. سمجھنا *samajhnā*, to understand, think.

S. سمندر *samundar*, the ocean.

S. سمیت *saṁet*, along with.

S. سمين *samain*, time.

S. سنا *sunṇā*, to hear.

S. سنار *sunār*, a goldsmith.

S. سنانا *sunānā*, to cause to hear.

S. سندر *sundar* (fem. *sundarī*), beautiful.

S. سنديسا *sandesā*, a message.

S. سنسان *sunsān*, dreary.

S. سنگار *singār*, ornament.

H. سنوارنا *sannwārṇā*, to adorn.

S. سني والا *sunne-wālā*, a hearer.

S. سو *sau*, a hundred ; so, he, she, it, that ; so.

S. سوا *savā*, with a quarter. (Gram. § 59. a.)

P. سوار *savār*, a rider, riding.

S. سوار *sū'ar*, a hog.

A. سوال *su'āl*, a question, begging.

A. سواي *simā'e*, besides.

S. سوچنا *sochnā*, to reflect.

P. سوداگر *saudāgar*, a merchant.

S. سوله *sola*, sixteen.

S. سونا *sonā*, to sleep.

H. سونت *sūnt*, silence, *sūnt mārṇā*, to be silent.

H. سوتنا *sontā*, a pestle.

S. سونہین *sonhīn*, in front.

H. سہي *sahī*, very well !

S. سہيلي *sahelī*, a handmaid.

H. سي *se*, from, by, than.

- S. سج *sej*, a couch, *f*.
 S. سير *ser*, a weight of about 2lbs.;
sair, an excursion, *f*.
 S. سينك *sing*, a horn.

XVI. ش SHĪN.

- P. شاباش *shābāsh*, Bravo!
 P. شاخ *shākh*, a branch, *f*.
 P. شادي *shādī*, marriage, *f*.
 S. شاستر *shāstr*, scripture.
 P. شام *shām*, evening.
 P. شاه *shāh*, a king, a title assumed
 by *fakīrs*.
 P. شاهزاده *shāhzāda*, a prince.
 P. شاهسوار *shāh-sawār*, a good rider.
 P. شايد *shāyad*, perhaps.
 P. شتابي *shitābī*, haste, *f*.
 P. شتر *shutur*, a camel.
 A. شخص *shakhs*, person.
 A. شرط *shart*, agreement, bargain, *f*.
 P. شرم *sharm*, shame, *f*.
 P. H. شرمانا *sharmānā*, to be ashamed.
 P. شرمنده *sharmanda*, ashamed.
 A. شفقت *shafakat*, kindness, *f*.
 P. شكار *shikār*, hunting, game;
shikār-band, cords for tying
 game; *shikār karnā*, to catch.
 P. شكاري *shikārī*, a hunter.
 P. شكوة *shukoh*, dignity, *f*.
 P. شور *shor*, noise.
 A. شوق *shauk*, eagerness.
 P. شوهر *shauhar*, a husband.
 P. شهر *shahr*, a city.

- A. شهرة *shuhra*, fame.
 P. شهري *shahrī*, a citizen.
 A. شيخ *shaikh*, an old man, a chief.
 P. شیر *sher*, a tiger.

XVII. ص SĀD.

- A. صاحب *sāhib*, master, (in com-
 pos.) possessed of; *sāhib ka-*
rāmāt, endowed with miracu-
 lous power; *sāhib kamāl*, en-
 dowed with perfection, a saint.
 A. صحبت *suhbat*, society, *f*.
 A. صدر *sadr*, chief, supreme.
 A. صورت *sūrat*, form, *f*.

XVIII. ض ZĀD.

- A. ضرر *zarar*, injury.
 A. ضرور *zarūr*, necessary.

XIX. ط TO'E.

- A. طالب العلم *tālīb-u-l'ilm*, a stu-
 dent, philosopher.
 A. طرب *tarab*, cheerfulness, *f*.
 A. طرح *tarah*, sort, *f*.
 A. طرف *taraf*, side, towards, *f*.
 A. طلب *talab*, search, salary, *f*.
 A. طور *taur*, mode, state.
 A. طي *tai*, travelling.

XX. ظ ZO'E.

- A. ظاهر *zāhir*, apparent.
 A. ظرافت *zarāfat*, facetiousness, *f*.

XXI. ع "AIN.

- A. عارضي "ārizī, accidental.
 A. عاقل "ākil, wise.
 A. عالم "ālam, the world.
 A. عالي "ālī, sublime.
 A. عبادت "ibādat, devotion, f.
 A. عبارت "ibārat, a trope, f.
 A. عبرت "ibrat, warning, f.
 A. عجب "ajab, wonderful.
 A. عرصه "arsa, area, space.
 A. عرض "arz, petition, representation, a respectful statement or reply; "arz karnā, to represent; "arz kī, he respectfully stated or replied.
 A. عزيز "azīz, dear, esteemed.
 A. عشق "ishk, love.
 A. عطر "atr, perfume, ottar (of roses, &c.); "atr-dān, a perfume-box.
 A. عقل "akl, wisdom, f.; "aklmand, wise.
 A. علاج "ilāj, remedy.
 A. علاوه "alāwa, besides.
 A. عمر "umr, age, f.
 A. عمل "amal, action.
 A. عورت "aurat, a woman.
 A. عوض "iwaz, instead.
 A. عهد "ahd, a compact.
 A. عيب "aib, fault.
 A. عيد "ād, a festival.
 A. عيش "aish, pleasure.
 A. عين "ain, exactly.

XXII. غ GHAIN.

- A. غافل ghāfil, careless.
 A. غالب ghālib, victorious.
 A. غائب ghā'ib, absent.
 A. غربت ghurbat, wretchedness, f.
 A. غرض gharaz, in short.
 A. غصي ghusse, in anger.
 A. غلام ghulām, a slave.
 A. غم gham, grief.
 A. غنيمت ghanīmat, a blessing, f.
 A. غوطه ghotā, a dive; ghotā mārñā, or ghotā lagāñā, or ghotā lagālenā, to take a plunge.

XXIII. ف FE.

- A. فائدة fā'ida, advantage.
 A. فتح fath, victory, f.; fath-yāb, victorious.
 A. فجر fajr, morning, f.; fajr hote hā, immediately on its becoming morning.
 A. فدوي fidwī, devoted, your devoted servant.
 P. فراخ farākh, spacious.
 A. فرصت fursat, leisure, opportunity, f.
 P. H. فرمانا farmāñā, to order.
 P. فرياد faryād, complaint, f.
 P. فريادي faryādī, a plaintiff.
 P. فريب fareb, deceit.
 P. فريفته farefta, enamoured.
 A. فقير fakīr, a beggar.
 A. فقيري fakīrī, the life of a beggar, f.

- A. فكر *fikr*, thought ; *fikr-mand*, anxious.
 A. فلانه *fulāna*, such a one.
 A. في الفور *filfaur*, immediately.
 A. فيض *faiz*, bounty.

XXIV. ق KĀF.

- A. قابل *kābil*, capable.
 T. قابو *kābū*, an opportunity.
 A. قاضي *kāzī*, a judge.
 A. قافلة *kāfila*, a caravan.
 A. قبل *kabl*, before.
 A. قبله *kibla*, Mecca, an altar ; (and, by way of respectful address) Worship ! Father ! *Kibla'i* "ālam, Kibla of the world ! Your Majesty !
 A. قبول *kabūl*, consent ; *kabūl karnā*, to agree to.
 A. قدر *kadr*, quantity, *f*.
 A. قدم *kadam*, a footstep.
 A. قديم *kadīm*, ancient.
 A. قرينه *karīnā*, order, context.
 A. قسم *kism*, sort, *f*. ; *kasam*, an oath, *f*.
 A. قسمت *kismat*, fate, *f*.
 A. قصاب *kassāb*, a butcher.
 A. قصد *kasd*, design, attempt.
 A. قصور *kusūr*, fault, deficiency.
 A. قصة *kissa*, a story ; *kissa kotāh*, in short.
 A. قضاكار *kazākār*, by chance.
 A. قلعه *kil'a*, a fort.

- A. قلم *kalam*, a reed-pen.
 A. قيد *kaid*, imprisonment ; *kaid honā*, to be imprisoned.

XXV. ك KĀF.

- S. كا *kā*, of.
 S. كاتنا *kātnā*, to spin.
 S. كاتنا *kātnā*, to cut, spend time ; *kāt dālnā*, to cut off.
 S. كاجل *kājal*, lamp black (with which the eyelids are painted).
 P. كاروبار *kār o bār*, business.
 S. كالا *kālā*, black.
 S. كام *kām*, desire, Cupid ; business ; *kām karnā*, to be of use.
 S. كان *kān*, the ear.
 S. كاندھا *kāndhā*, the shoulder.
 H. كاهي كو *kāhe ko*, for what ? why ?
 S. كايتھ *kāyath*, name of a tribe of Hindūs.
 P. كبوتر *kabūtar*, a pigeon.
 S. كبهي *kabhī*, ever ; *kabhī kabhī*, sometimes.
 S. كپڑا *kaprā*, cloth.
 S. كتا *kuttā*, a dog.
 A. كتاب *kitāb*, a book, *f*.
 S. كترنا *kutarnā*, to cut with the teeth.
 S. كتنا *kitnā*, how much ? *kitne ek*, some.
 S. كتنا *katnā*, to be cut.
 H. كٹوري *katorī*, a small metal cup, *f*.

H. کچلا *kachlā*, clay.

S. کچھ *kuchh*, any, some, any thing, something.

H. کچھوا *kachhūā*, a tortoise.

A. کرامات *karāmāt*, miracles, *f*.

S. کرنا *karnā*, to do, make.

S. کرناٹک *Karnātak*, the Carnatic.

S. کروٹ لینا *karvat-lenā*, to turn (in bed).

S. کس *kis*, whom? which? what? (inflected form); *kis-liye* or *kis-wāste*, why?

S. کستوری *kastūrī*, musk, *f*.

S. کسو *kisū*, some, any (inflect. form).

S. کسی *kisī*, some, any (inflected form); *kise*, whom? or to whom?

P. کشمیر *Kashmīr*, Cachenmere.

S. کل *kal*, yesterday, to-morrow.

A. کلام *kalām*, a word, conversation.

H. کلاونت *kalāwant*, musician.

A. کلمہ *kalīma*, a word, speech.

S. کلول *kalol*, a gambol.

S. کلہاری *kulhārī*, an axe.

P. کم *kam*, seldom; *kam-bakht*, a wretch; *kam-savār*, a bad rider.

S. کمار *kumār*, a prince.

A. کمال *kamāl*, perfection, perfect.

P. کمان *kamān*, a bow, *f*.

S. کمانا *kamānā*, to earn.

P. کمر *kamar*, the waist, *f*.

S. کمل *kamal*, lotus.

H. کن *kin*, whom? which? what? (inflected pl.)

P. کنارہ *kināra*, side, shore.

A. کنایہ *kināya*, a hint.

S. کنبہ *kumbā*, family.

P. کند ذہن *kund-zihn*, of obtuse intellect.

S. کنور *kuinwar*, a prince.

S. کنول *kanval*, a lotus.

S. کنہیں *kinheñ*, whom or to whom?

S. کو *ko*, to, for (not translated when it is the sign of the accusative); (in *Braj*) who?

S. کوا *kamwā*, a crow.

S. کوار *kinār*, a door.

P. کوتاہ *kotāh*, short.

P. کوتوال *kotwāl*, chief of police.

H. کورا *korā*, new.

H. کورّا *korā*, a lash.

S. کوزی *kaurī*, a cowrie, *f*.

P. کوشش *koshish*, exertion, *f*.

S. کون *kaun*, who, which, what?

S. کونا *konā*, corner.

H. کوندی *kūndī*, a mortar, *f*.

S. کونسا *kaunsā*, what sort of?

S. کوئی *ko'ī*, some, any, some one, a certain.

P. کی *ki*, that, because, viz., as follows.

S. کہا *kahā*, he said.

H. کہاں *kahāñ*, where?

S. کھانا *khānā*, to eat, suffer.

S. کھیلانا *khujlānā*, to scratch.

H. کھڑا *kharā*, erect, standing ; *kharā kharā*, whilst continuing to stand still.

H. کھڑکی *khirkī*, a wicket, *f.*

S. کھلانا *khilānā*, to feed.

S. کھل کھلانا *khilkhilānā* or *khilkhilā-uthnā*, to laugh heartily.

S. کھلی بندون *khule-bandon*, freely.

S. کھنا *kahnā*, to say.

H. کھوٹا *khotā*, perfidious.

S. کھولنا *kholnā*, to open.

S. کھونا *khonā*, to lose.

S. کھیلنا *khelna*, to play.

S. کھیں *kahēn*, anywhere.

H. کھینچنا *khainchnā*, to draw.

H. کھی *ke*, of ; *kī*, of, (fem. past of *karnā*) made.

S. کئی *ka'ī* or *ka'ī ek*, several.

S. کیا *kyā*, what? why? *kiyā*, made.

S. کیسا *kaisā*, what sort of?

S. کیسر *kesar*, saffron, *f.*

H. کیوں *kyūn* or *kyūnkar*, why? *kyūnki*, because that.

XXVI. گ GĀF.

S. گارتا *gārnā*, to bury, drive down.

S. گال *gāl*, a cheek.

S. گانا *gānā*, to sing.

S. گانتھ *gānth*, a bundle ; *gānth kā pūrā*, very rich.

S. گانو *gānm*, a village.

S. گدھا *gadhā*, an ass.

H. گدڑیا *gadariyā*, a shepherd.

P. گذران *guzrān*, life, *f.* ; *guzrān-karnī*, to spend life.

P. گذرانا *guzrānnā*, to present.

P. گذرنا *guzarnā*, to pass.

P. گرمی *garmī*, heat, *f.*

S. گورو *guru*, spiritual guide.

S. گڑ *gur*, raw sugar.

H. گڑگڑانا *girgirānā*, to implore.

S. گلا *galā*, the neck.

P. گلاب *gulāb*, rose-water ; *gulāb-pāsh*, a bottle from which rose-water is sprinkled, *f.*

P. گمان *gumān*, opinion.

S. گن *gun*, merit.

S. گنتھوانا *gunthmānā*, to cause to string.

P. گنجور *ganjūr*, treasurer.

S. گنوار *ganwār*, villager.

S. گنونت *gunwant*, skilful.

P. گنہ *gunah*, fault.

P. گواہ *gawāh*, a witness.

S. گوسامین *gosā'min*, a saint.

P. گوشہ *gosha*, a corner.

S. گونجنا *gūnjnā*, to buzz.

P. گویا *goyā*, one would say.

H. گھات *ghāt*, ambush, *f.*

S. گھات *ghāt*, a quay.

H. گھبرانا *ghabrānā*, to be confused.

H. گھبھی *ghapchī*, the grasp of the two arms, *f.*

S. گھر *ghar*, a house.

S. گھڑی *gharī*, an hour (of twenty-four minutes), *f.*

- H. گھسنا *ghusnā*, to penetrate.
 S. گھنا *gahnā*, jewels ; *ghanā*, dense.
 S. گھنٹا *ghantā*, a bell.
 S. گھنٹالی *ghantālī*, a small bell, *f*.
 S. گھوڑا *ghorā*, a horse.
 S. گھولنا *gholnā*, to dissolve.
 H. گھونٹی *ghūntī*, medicine (given to new-born infants).
 S. گھی *ghī*, clarified butter.
 H. گھیرنا *ghernā*, or *gher-ānā*, to come round.
 S. گیا *gayā*, went, gone.
 S. گیانی *gyānī*, wise.
 S. گئی *gaye*, gone, they went.
 S. گئی گئی *ga'ī*, gone, she went.

XXVII. ل LĀM.

- A. لاجواب *lā-jawāb*, incapable ' of answering ; *lā-chār*, helpless,
 S. لاتی *lāthī*, a staff, *f*.
 A. لاحق *lāhik*, adhering.
 A. لازم *lāzim*, inseparable.
 S. لال بھکر *lāl-bujhakkar*, a wise-acre.
 S. لانا *lānā*, to bring.
 A. لائق *lā'ik*, proper, suitable.
 H. لٹکانا *latkānā*, to suspend.
 A. لجاجت *lajājat*, importunity, *f*.
 A. لحاظ *lihāz*, attention.
 P. لکھا *lakhlakhā*, a censor.
 H. لڈو *laddū*, a sweetmeat.
 S. لڑکا *larkā*, a boy.

- S. لڑھانا *lurhānā* or *lurhā-denā*, to spill.
 S. لڑھکنا *lurhaknā*, to be spilt.
 A. لطیفہ *latifa*, a jest.
 S. لکھا پڑھا *likhā-parhā*, able to write and read.
 S. لکھانا *likhānā*, to cause to write.
 S. لکھنا *likhnā*, to write.
 S. لکھوانا *likhvānā*, to cause to write.
 S. لگانا *lagānā*, to apply.
 S. لگنا *lagnā*, to be applied, begin, become.
 P. لنگرا *langrā*, lame.
 P. لنگرانا *langrānā*, to limp.
 S. لوانا *livānā*, to cause to take.
 S. لوگ *log*, people.
 S. لومڑی *lomrī*, a she-fox.
 S. لہو لہان *luhū-luhān*, bloody.
 S. لی *le*, take thou, having taken, he shall take ; *dīvānī khāss se le*, extending all along the space from the private council chamber (Gr. § 21. c.) ; *lā*, took, taken.

- H. لیٹنا *letnā*, to lie down.
 A. لیکن *lekin*, but.
 S. لینا *lenā*, to take, get, buy.
 S. لیے *liye*, for.

XXVIII. م MĪM.

- A. ماتم *mātam*, mourning.
 A. ماجرا *mājarā*, incident.

- S. مارنا *mārnā*, to beat, kill, ruin.
 S. ماري *māre*, by reason.
 A. مال *māl*, wealth.
 S. مالا *mālā*, necklace, *f*.
 A. مالك *mālik*, proprietor.
 P. مانده *mānda*, fatigued.
 S. مانگنا *māngnā*, to ask for.
 S. مامي *mā'i*, mother.
 A. مبلغ *mablagħ*, a sum; *mablagħi mazkūr*, the sum aforesaid.
 S. متر *mitr*, friend.
 A. متصل *muttasil*, adjoining.
 A. متفق *muttafiq*, agreeing.
 S. مٹھامي *mīḥā'i*, a sweetmeat, *f*.
 S. مٹی *mitti*, earth, *f*; *mitti-denā*, to bury.
 A. مجرا *mujrā*, obeisance, visit; *mujrā-karnā*, to wait upon.
 S. مجھ *mujh*, me. (Inflected form.)
 S. مجھی *mujhe*, me or to me.
 A. محال *muhāl*, impossible.
 A. محبت *muhabbat*, affection, *f*.
 A. محروم *mahrūm*, disappointed.
 A. محصول *mahsūl*, revenue.
 A. محنت *mihnāt*, toil, *f*.
 A. محو *mahv*, effaced, distracted.
 S. مد *mad*, wine, pride.
 A. مدت *muddat*, a long time, *f*.
 (Persian plural, *muddathā*.)
 A. مذکور *mazkūr*, aforesaid.
 A. مذهب *mazhab*, religion, sect.
 A. مرتبه *martaba*, rank, time, turn.
 P. مرد *mard*, a man.
- P. مردار *murdār*, carrion.
 P. مردم *mardum*, a man; *mardum-āzārī*, oppression, *f*.
 A. مرشد *murshid*, director.
 P. مرغابی *murghābī*, a water-fowl, *f*.
 S. مرنا *marnā*, to die.
 A. مروت *murūwat*, generosity, *f*.
 A. مزاج *mizāj*, constitution, humour.
 A. مسافر *musāfir*, a traveller.
 A. مستحق *mustahikk*, worthy (of).
 A. مستعد *musta'idd*, prepared.
 A. مسخره *maskhara*, a jester.
 A. مسند *masnad*, a large cushion (used as a throne), *f*.
 H. مسوري بار *masūrī bār*, a double edge (i.e. an edge which is ground on both sides, and which slopes from both sides, as in a hatchet, contradistinguished from the *yaksūrī-bār*, or single edge, which slopes from one side only, as in a chissel.
 H. مسي *missī*, a powder (with which the teeth are tinged black), *f*.
 A. مشابه *mushābih*, like.
 A. مشغول *mashghūl*, employed.
 A. مشقت *mashakkat*, trouble, *f*.
 P. مشک *mashk*, a water-bag, *f*.
 A. مشکل *mushkil*, difficult; a difficulty, *f*.
 A. مشهور *mashhūr*, celebrated.
 A. مشیت *mashīyat*, will, *f*.

A. مضايقة *muzāyaka*, penury, consequence ; *kuchh muzāyaka nahīn*, no matter.

A. مضبوط *mazbūt*, firm.

A. مطابق *mutābik*, correspondent to.

A. مطلوب *maṭlūb*, required.

A. مطوقة *mutawwaka*, having a collar round the neck.

A. مع *ma*", with.

A. معاف *mu"āf*, forgiven ; *mu"āf-karnā* or *mu"āf-rakhnā*, to excuse.

A. معبود *ma"būd*, God ; *yā ma"būd karke*, having made (the invocation) Oh God (assist me !)

A. معجون *ma"jūn*, an electuary.

A. معرفت *ma"rifat*, by means of, *f*.

A. معلوم *ma"lūm*, known ; *ma"lūm-karnā*, to discover ; *ma"lūm-honā*, to be discovered.

A. مفتري *muftarī*, a slanderer.

A. مفصل *mufassal*, in detail.

A. مفيد *mufīd*, profitable.

A. مقابل *mukābīl*, against, for.

A. مقام *makām*, dwelling, station.

A. مكان *makān*, a place.

S. مكهرا *mukhrā*, the face.

P. مگر *magar*, perhaps, but.

A. ملا *mullā*, a learned man, school-master.

A. ملازم *mulāzim*, a servant.

A. ملاقات *mulākāt*, interview, *f*.

S. ملانا *milānā*, to mix, reconcile.

A. ملك *mulk*, a country ; *mulk ba-mulk*, from country to country.

S. ملنا *milnā*, to meet, be got.

S. ملوانا *milwānā*, to cause to mix.

S. من *man*, mind, heart.

A. من *man*, a weight of 40 *ser*.

A. مناسب *munāsib*, proper.

S. منتر *mantr*, a spell.

S. منتری *mantrī*, a (king's) minister.

S. مندر *mandir*, a temple.

A. منزل *manzil*, an inn, *f*.

A. منشی *munshī*, a secretary.

A. منظور *manzūr*, seen, acceptable, intended.

S. مگنا *mangānā*, to send for, ask for, call for.

S. منه *munh*, face, mouth.

S. موا *mū'ā* or *mū'ā-hū'ā*, dead.

A. موافق *munwāfik*, conformable to, like.

S. موتي *motī*, a pearl, *m*.

H. موتا *motā*, fat.

A. موجود *maujūd*, existing, ready.

H. موڑھا *morhā*, a stool.

A. موقوف *maukūf*, abolished.

P. موم *mom*, wax ; *mom-dīl*, a soft-hearted fellow.

S. موندنا *mūndnā*, to shut.

S. مهاراج *mahārāj*, great king, your Excellency.

S. مهاديو *mahādev*, a name of Siva.

- P. مہربانی *mīhrbanī*, kindness, *f.*
 P. مہمانداری *mīhmān-dārī*, hospitality, *f.*
 A. مہیا *muhaiyā*, ready
 P. مہینا *mahīnā*, a month.
 H. میان *miyān*, Sir.
 P. میاںجی *miyān-jī*, a schoolmaster.
 S. میٹھا *mīthā*, sweet.
 P. میخ *mekh*, a peg, nail.
 P. میدان *maidān*, a plain.
 H. میرا *merā*, my.
 A. میسر *muyassar*, attainable.
 S. میں *meñ*, in, among; *mañi*, I.
 S. مینڈکی *mendkī*, the rump (of a horse), *f.*

XXIX. ن NŪN.

- P. ناامید *nā-ummed*, hopeless.
 S. ناٹھ *nāth*, Lord.
 P. نادان *nādān*, ignorant.
 P. نازک *nāzuk*, delicate.
 S. P. نام *nām*, name; *nām-dār* or *nām-par*, renowned.
 P. نامی *nāme*, by name.
 S. ناٹو *nāñv*, name.
 P. ناو *nā'o*, a boat.
 S. نایکا *nāyakā*, a damsel.
 S. نت *ñit*, always.
 A. نجات *najāt*, salvation, *f.*; *najāti ākhirat*, salvation in the next world.
 S. ندان *nidān*, at last.
 S. نراس *nirās*, hopeless.

- S. نرالا *nirālā*, private, extraordinary; *nirāle*, apart.
 P. نزدیک *nazdik*, near.
 P. نشانہ *nishāna*, a mark.
 A. نشہ *nasha*, intoxicating liquor.
 A. نصیحت *nasihat*, advice, *f.*
 A. نظر *nazar*, sight, *f.*; *nazar ānā*, to appear.
 A. نعمت *nī'mat*, favour, graciousness, *f.*
 A. نقش *naksh*, a picture.
 A. نقصان *nuksān*, damage.
 A. نقل *nakh*, a story, *f.*
 S. نکالا *nikāla*, see *des-nikālā*.
 S. نکالنا *nikālñā*, or *nikāl-denā*, to put out.
 S. نکالنا *nikalnā*, to go or come out; *nikal-jānā*, to go out.
 S. نکه *nakh*, the nail (of a finger or toe); *nakh sikh se*, from top to toe.
 P. نگار *nigār*, a picture.
 S. نندولا *nandolā*, an earthen vessel.
 P. ننگ *nang* or *nang o nāmūs*, honour, shame, disgrace.
 A. نواب *navwāb*, a nabob, governor of a town or district.
 P. نوازش *navāzish*, kindness, *f.*
 P. نوکر *naukar*, a servant.
 P. نوکری *naukarī*, service.
 A. نہایت *nihāyat*, extremely.
 S. نہتھا *nī-hatthā*, unarmed.

S. نہجی *niḥchai*, certainty.

S. نہین *nahīn*, no, not; *nahīn-to*, otherwise.

S. نی *ne*, a particle affixed to the name of the agent with a transitive verb in a past tense. (See Gram. § 65.)

S. نیا *nayā*, new.

S. نیچی *nīche*, below, down.

P. نیکی *nekī*, goodness, *f.*; *nekī bar bād*, *gunah tāzim*, my goodness has been thrown away, and blame has adhered to me. (Persian proverb.)

XXX. و WĀW.

P. و *o*, and.

A. وارث *wāris*, heir.

A. واسطی *wāste*, for the sake, on account of.

A. واعظ *wā'iz*, a preacher.

H. والا *wālā*, (denotes, in composition,) doer, man, inhabitant, owner.

P. واہوا *wāh-wā*, bravo!

A. وزیر *wazīr*, a minister of state.

H. وِس *wis*, him, her, it, that. (Inflected form.)

A. وسیلہ *wasīla*, intervention.

A. وعظ *wa'z*, a sermon.

A. وفا *wafā*, fidelity, *f.*; *wafā-dār*, faithful; *wafā-dārī*, fidelity, *f.*

A. وقت *wakt*, time.

A. وقوع *wukū'*, occurrence.

H. ونہین *wunihīn*, just then, just there.

H. و *wuh*, he, she, it, that.

H. وہان *wahān*, there.

H. وہی *wahī* or *wuhī*, he himself, that very.

H. وہین *wahīn*, just then, just there.

H. وی *we*, they, those.

H. وِسا *waisā*, such.

XXXI. ۛ HE.

S. ہاتھ *hāth*, hand; *hāth bāndhnā*, to join the hands in a supplicating posture.

S. ہاتھی *hāthī*, an elephant.

S. ہار *hār*, a chaplet, *m.*; *hār*, loss, *f.*; *hār mānnā*, to acknowledge all lost, to give up the dispute.

S. ہاں *hān*, yes.

S. ہتوپدیس *hitopades*, name of a Sanskrit book of fables.

S. ہتھیار *hathyār*, arms; *hathyār-band*, armed.

H. ہٹنا *hatnā*, to recede, move.

P. ہر *har*, every.

P. ہرچند *harchand*, although.

S. ہر دی *hridaya*, heart.

P. ہرکارہ *harkāra*, a courier.

S. ہرن *hiran*, a deer.

P. ہزار *hazār*, a thousand.

P. ہشیار *hushyār*, cautious, prudent.

P. هفتة *hafta*, a week.

H. هكبا *hakkā bakkā*, confused.

H. هلانا *hilānā*, to shake; *hilāyā-karnā*, to make a practice of shaking.

H. هلنا *hilnā*, to shake.

S. هم *ham*, we, us.

S. همارا *hamārā*, our.

A. هبت *himmat*, courage, *f.*; *him-mati mardān madadi khudā*, resolution (on the part) of men (ensures) the aid of God.

S. هبين *hameñ*, us or to us.

P. هنر *hunar*, skill,

S. هنس *hañs*, a goose.

S. هنسنا *hañsnā*, to laugh.

H. هو *ho*, you are, you, he, or it may be.

A. هوا *havā*, air, *f.*

S. هوا *hūā*, been, became, was.

S. هوتا *hotā*, becoming.

S. هوگا *hogā*, will be.

S. هون *hūñ*, I am.

S. هونا *honā*, to be or become.

S. هونگا *hūngā*, I will be; *fem. hūngī*.

S. هي *hai*, is (with past part. has).

S. هي *hī*, exactly, indeed.

S. هينا *hīnā*, void of.

S. هين *hīn*, exactly, indeed.

S. هين *haiñ*, (we or they) are.

XXXII. ي YE.

P. يا *yā*, or, Oh!

P. ياد *yād*, memory, *f.*; *yād-ānā*, to come to mind.

P. يار *yār*, a friend. (Pers. plur. *yārān*.)

A. ياس *yās*, despair, *f.*

P. يكدل *yak-dīl*, unanimous; *yak-dīl*, unanimity, *f.*

H. يون *yūñ*, thus.

H. يه *yih*, this, he, she, it.

S. يهان *yahāñ*, here, to or at the abode.

H. يهي *yihī*, this very.

H. يي *ye*, these.

एक राजा प्रतापमुकुट नाम बनारस का था और उस के बेटे का नाम बज्रमुकुट जिसकी रानी का नाम महादेवी एक दिन वह अपने दीवान के बेटे को साथ ले शिकार को गया और बहुत दूर जंगल में जा निकला और उस के बीच एक सुन्दर तालाब देखा कि उस के किनारे हंस चक्वा चक्वी बगले मुर्गाबियां सब के सब कलोल में थे चारों तरफ़ पुष्पतः घाट बने हुए कंवल तालाब में फूले हुए किनारों पर तरह बतरह के दरख्त लगे हुए कि जिन की घनी घनी छांव में ठण्डी ठण्डी हवाएं आतियां थीं और पञ्छी पखेरू दरख्तों पर चहचहों में थे और रंग बरंग के फूल बन में फूल रहे थे उन पर भौंरों के भुंड के भुंड गूंज रहे कि ये उस तालाब के किनारे पहुंचे और मुंह हाथ धोकर ऊपर आये ॥

वहां एक महादेव का मंदिर था घोड़ों को बान्ध मंदिर के अन्दर जा महादेव का दर्शन कर बाहर निकले जित्नी देर उन को दर्शन में लगी उतने अर्से में किसू राजा की बेटी सहेलियों का भुंड साथ लिये हुए उसी तालाब के दूसे किनारे पर अश्नान करने आई सो अश्नान ध्यान पूजा कर सहेलियों को साथ लिये हुए दरख्तों की छांव में टहलने लगी ॥

इधर दीवान का बेटा बैठा था और राजा का बेटा फिर्ता था कि अचानक उस की और राजा की बेटी की चार नज़रें हुईं देखते ही उस के रूप को राजा का बेटा फरेफ़्तः हुआ अपने दिल में कहने लगा कि ऐ चंडाल काम मुझ को क्यों सताता है और उस राजपुत्री ने उस कुंवर को देख सिर में जो कमल का फूल पूजा कर्के रखा था वही फूल हाथ में ले कान से लगा दांत से कुतर पांव तले दिया फिर उठा छाती से लगा लिया और सखियों को साथ ले सवार हो अपने मकान को गई और यह राजपुत्र निहायत निरास हो बिरह में डूबा हुआ दीवान के लड़के के पास आया और साथ शर्म के उस के आगे हकीकत कहने लगा कि ऐ मित्र मैं ने एक अति सुंदरी नायिका देखी न उस का नाम जानता हूं न ठांव जो वह मुझे न मिलेगी तो मैं अपनी जान न रखूंगा यह मैं ने अपने जी में निहचै बिचारा है ॥

यह अहवाल दीवान का बेटा सुन उसे सवार कर्वा घर को तो ले आया पर राजा का बेटा बिरह की पीर से ऐसा बेकल था कि लिखना पढ़ना खाना पीना सोना राजकाज सब कुछ तज बैठा नक़्श उस की सूरत का लिख लिख देखता और रोता न अपनी कहता न और की सुन्ता दीवान के बेटे ने यह हालत उस की जो बिरह से हुई थी जब देखी तो उस से कहा कि जिस ने इश्क की राह में कदम रखा है फिर वह जिया नहीं और जो जिया तो उस ने बहुत दुख पाया इस वास्ते ज्ञानी लोग इस राह में पांव नहीं रखते ॥

फिर उस की बात सुन राजकुमार बोला मैं ने तो इस पंथ में पांव दिया इस में सुख हो या दुख जब ऐसा मजबूत कलाम उस का सुना तब वह बोला कि महाराज तुम से चलते वक्त कुछ उस ने कहा था या तुम ने कुछ उस से फिर उस ने जवाब दिया कि न मैं ने कुछ कहा न उस से कुछ सुना तब दीवान का बेटा बोला उस का मिलना बहुत मुश्किल है उस ने कहा वह मिली तो हमारी जान रही नहीं तो गई फिर उस ने पूछा कुछ इशारः किनाया भी किया था कुंवर ने कहा जो उस ने हरकतें की थीं सो ये हैं कि एकाएक मुझे को देख सिर पर से कंवल का फूल उतार कान से लगा दांत से कुतर पांव तले देकर छाती से लगा लिया यह सुन दीवान के बेटे ने कहा उस के इशारों को हम समझे और नांव ठांव सब उस का जाना वह बोला जो समझे हो सो बयान करो ॥

यह कहने लगा सुनो राजा कंवल का फूल सिर से उतार कान से जो लगाया तो गोया उन्हे तुम को बताया कि मैं कर्णाटक की रहने वाली हूं और दांत से जो कुतरा सो कहा कि दंतबात राजा की बेटी हूं और पांव से जो दबाया सो कहा कि पद्मावती मेरा नाम है और छाती से जो लगाया सो कहा तुम तो मेरे हृदय में बसते हो ॥

जब इती बातें कुंवर ने सुनीं तो उस से कहा कि बिहतर यह है मुझे उस के शह में ले चलो यह कहते ही कपड़े पहन हथियार बांध कुछ जवाहिर ले घोड़ों पर सवार हो

दोनों ने उस सिम्त की राह ली कई दिन के बअद कर्णाटक देस में पहुंच शहर की सैर करते हुए राजा के महलों के नीचे आए तो वहां देखते क्या हैं कि एक बुढ़िया अपने दरवाजे पर बैठी हुई चर्खा कातती है ॥

ये दोनों घोड़ों से उतर उस के पास जा कहने लगे माई हम मुसाफिर सौदागर हैं माल हमारा पीछे आता है और दम जगह ढूंढने के वास्ते आगे बढ़ आए हैं जो हमें जगह हो तो हम रें बुढ़िया उन की सूरतों को देख और बातों को सुन रख कर्क बोली यह घर तुम्हारा है जब तलक जी चाहे रहो ॥

गरज यह सुन मकान में उचे तो कित्ती एक देर के बअद बुढ़िया मिहर्बानी से उन के पास आ बैठ बातें करने लगी इस में दीवान के बेटे ने उस से पूछा तेरी आल औलाद और कुम्बे में कौन कौन है और क्यूंकर गुजरान होती है बुढ़िया ने कहा बेटा मेरा राजा की खिदमत में बहुत अच्छी तरह से आसूदः है और पद्मावती जो राजकन्या है बन्दी उस की दूध पिलाई है इस बुढ़ापे के आने से घर में रहती हूं पर राजा मेरे खाने पीने की खबर लेता है मगर उस लड़की के देखने को हर रोज़ एक वक्त जाती हूं वहां से आनकर घर में ही अभा दुखड़ा किया करती हूं यह बात राजपुत्र ने सुन दिल में खुश हो बुढ़िया से कहा कि कल जिस वक्त जाने लगे तो एक संदेसा हमारा भी लेती जाइयो उस ने कहा बेटा कल पर क्या मौकूफ है अभी मुझ से जो कुछ कहे

तो मैं तेरा पैगाम पहुंचा हूं तब उस ने कहा तू इत्ना जाकर कह दे कि जेठ सुदी पंचमी को तालाब किनारे जिस राजपुत्र को तुम ने देखा था सो आन पहुंचा है ॥

इती बात के सुनते ही बुढ़िया लाठी हाथ में लिये राज मन्दिर को गई वहां जाकर देखा कि राजकुन्या अकेली बैठी है जब यह साम्हने पहुंची तो उस ने सलाम किया यह असीस देकर बोली कि धिया बालकपन में तेरी खिन्नत की और दूध पिलाया अब भगवान ने बड़ा किया यह जी चाहता है कि तेरी जवानी का सुख देखू तो मुझे भी चैन होवे इसी तरह की बातें मुहब्बत आमेज़ कर कहने लगी कि जेठ सुदी पंचमी को तालाब किनारे जिस कुंवर का तू ने मन लिया है सो मेरे घर आन्कर उचा है और मैं भी यह कहती हूं कि वह कुंवर तेरे ही जोग है जैसी तू रूपवती वैसा ही वह गुनवंत है ॥

ये सब बातें सुन खफ़ा हो हाथों में चन्दन लगा बुढ़िया के गालों में तमाचे मार वह कहने लगी कमबख़्त मेरे घर से निकल यह दिक्क हो उसी तरह से उदती बैदती कुंवर के पास आई और सब अप्रा अहवाल कहा राजकुमार सुन्कर हक्काबक्का हो गया तब दीवान का बेटा बोला महाराज कुछ फ़िक्र न कीजिये यह बात आप के ध्यान में नहीं आई फिर उस ने कहा सच है पर तू मुझे समझा कि मेरे जी को चैन होवे उस ने कहा जो दसों उंगलियां चन्दन की भँकर मुंह पर मारी तो उन्ने यह बताया कि दस रोज़

चांदनी के हो चुके तो अंधेरी में मिलूंगी गरज दस रोज़ के बझद बुढ़िया ने उस की खबर फिर जा कही तब उस ने बुढ़िया को खफ़ा हो पच्छम तरफ़ की खिड़की पास लाकर निकाल दिया फिर यह अहूवाल बुढ़िया ने राजकुंवर से आकर कहा वह सुन्कर उदास हुआ इत्ते में दीवान का पुच बोला कि इस बात का ब्यौरा यह है कि आज रात के वक्त तुम को उसी खिड़की की राह बुलाया है यह सुन्ते ही निहायत खुश हुआ ॥

जब वह वक्त आया जदे रंग के जोड़े निकाल चुन बना पगड़ियां बांध कपड़े पहन हथ्यार सज सजा तैयार हुए कि इस अर्से में दो पहर रात गुज़र गई उस वक्त एक आलम सुन्सान का था कि ये भी वहां से सूट मोरे चुपचाप चले आते थे जब खिड़की पास पहुंचे दीवान का बेटा बाहर खड़ा रहा और यह खिड़की के अन्दर गया देखता क्या है कि राज कन्या भी वहीं खड़ी राह देखती है कि इस में इन दोनों की चार नज़रें हुईं तब राज कन्या हंसी और खिड़की बन्द कर राज कुमार को साथ ले रंगमहल में गई ॥

वहां जाकर कुंवर देखता क्या है कि जा बजा लखलखे रौशन और सहेलियां रंगारंग की पोशाकें पहने हाथ बांधे बा अदब अमे अमे रूतबे से खड़ी हैं एक तरफ़ सेज फूलों की बिछी है अमे अमे करीने से अन्नदान पानदान गुलाबपाशें चंगेरें चौघरे आरास्तः किये हुए धरे हैं और एक तरफ़ चोआ चन्दन अर्गजा कस्तूरी केसर कटोरियों में भरा हुआ धरा है कहीं

अच्छी अच्छी मञ्जुनों की रंगीन डिब्बियां चुनी हैं कहीं भांत भांत के पक्काब धरे हैं तमाम दर ओ दीवार नक्श ओ निगार से आरास्तः और उन पर ऐसी सूरतें बनी हुई हैं कि हर एक देखते ही महो हो जावे ॥

गरज सारे ऐश ओ तरब के साज ओ सामान मुहैया है अजब सैम का आलम है कि जिस का कुछ बयान नहीं हो सका उसी मकान में रानी पद्मावती ने राज कुंवर को लेजा बिदलाया और पांव धुलवा चन्दन बदन में लगा फूलों के हार पहना गुलाब छिड़क पंखा अप्ने हाथ से फलने लगी इस में कुंवर बोला हम तुम्हारे देखने से ही ठंडे हुए इत्नी मिहूनत क्यों कर्ती हो तुम्हारे ये नाजुक नाजुक हाथ पंखे के लाइक नहीं हैं पंखा हमें दो तुम बैठो ॥

पद्मावती बोली कि महाराज आप बड़ी मिहूनत कर्के हमारे वास्ते आए हैं हमें आप की खिन्नत कर्नी लाजिम है तब एक सहेली ने रानी के हाथ से पंखा लेकर कहा यह हमारा काम है हम खिन्नत करें और तुम आपस में आनंद करो वे बाहम पान खाने लगे और इखितलात की बातें कर्ने कि इत्ने में भोर हुई राज कन्या ने उसे छिपा रखा जब रात हुई तब फिर बाहम ऐश में मशगूल हुए ॥

इसी भांति कित्ने एक दिन बीत गए राजकुमार जब जाने का इरादः करे तब राज कन्या जाने नदे इसी तरह से एक महीना गुजर गया तब तो राजा बहुत घब्राया और फिक्रमन्द हुआ एक रोज की बात यह है कि रात के वक्त

अकेला बैठा हूँचा यह जी में चिंता कर्ता था कि देस राज पाट घर सब कुछ तो छूटा ही था पर एक ऐसा दोस्त हमारा कि जिस के बाइस से यह सुख पाया उस से भी महीने भर से मुलाकात नहीं हुई वह अमे जी में क्या कहता होगा और क्या जानिये उस पर कैसी गुज़र्ती होगी इसी फ़िक्र में बैठा हूँचा था कि इन्ने में राज कन्या भी आन पहुँची और उस की हालत देखकर पूछने लगी महाराज तुम्हें क्या दुख है जो तुम ऐसे उदास बैठे हो मुझे कहो तब वह बोला कि एक दोस्त हमारा बहुत प्यारा दीवान का बेटा है उस का कुछ अहवाल महीने भर से मअलूम नहीं वह ऐसा चतुर पंडित मिष है कि उसी के गुनों से मैं ने तुम्हें पाया और उन्हीं ने तुम्हारा सब भेद बताया ॥

राज कन्या बोली महाराज तुम्हारा चित्त तो वहां है तुम यहां सुख क्या करोगे इस से बिहतर यह है कि मैं पक्कान मिठाई सब कुछ तैयार कर्के भिज्वाती हूँ आप भी सिधारिये उस को खिला पिला बहुत सी तसल्ली कर खातिरजमअ से फ़र आइये यह सुन्ते ही राजकुंवर वहां से उठकर बाहर आया और रानी ने बिष मिल्वा तरह बतरह की मिठाई बन्वाकर भिज्वाई कुंवर मंची के पुच के पास जाकर बैठा ही था कि इत्ते में वह मिठाई आन पहुँची प्रधान के बेटे ने पूछा महाराज यह मिठाई किस तरह से आई राजपुच बोला मैं वहां तेरी चिंता में उदास बैठा था कि इस में रानी ने आकर मेरी तरफ़ देखकर पूछा तुम उदास क्यों बैठे हो कुछ सबब बताओ

फिर मैं ने तेरे भेदचतुराई के सब उस से बयान किये तब यह अहूवाल सुनके उस ने मुझे तेरे पास आने की इजाजत दी और यह तेरे वास्ते भिजवाई जो तू इसे खायगा तो मेरा भी जी खुश होगा ॥

तब प्रधान का बेटा बोला तुम मेरे वास्ते जह लाये हो इसी में खैर हुई कि आप ने नहीं खाई महाराज एक बात मेरी सुनिये कि रंडी अपने दोस्त के दोस्त को नहीं चाहती आप ने वह खूब न किया जो मेरा नाम वहां लिया यह सुन कुंवर बोला ऐसी बात तुम कहते हो जो कभी किसू से न हो अगर आच्ची आच्ची से न डरे पर भगवान से तो डरेगा इत्ना कह उस ने उस में से एक लड्डू कुत्ते के आगे डाल दिया बोही छटपटाके मर गया यह तौर देख राजपुत्र अपने जी में गुस्से हो कहने लगा और ऐसी खोटी रंडी से मिलना लाजिम नहीं आज तक तो मेरे दिल में उस की मुहबत थी पर अब मअलूम यह सुन दीवान का बेटा बोला महाराज जो हुआ सो हुआ अब वह बात किया चाहिये जिस से उस को अपने घर ले चलिये राजपुत्र बोला भाई यह भी तुम्हीं से होगा ॥

दीवान के बेटे ने कहा आज एक काम कीजिये फिर पद्मावती के पास जाइये और जो कहूं सो कीजिये पहले तो उसे जाकर बहुत सा इखलास प्यार करो जब वह सो जावे तब उस का जेवर उतार यह बिशूल उस की बाईं जांघ में मार वहां से तुर्त चले आओ यह सुन राजकुमार

रात को पद्मावती के पास जा बहुत सी बातें दोस्ती की कर दोनों मिलकर सो रहे लेकिन बातिन में यह काबू देखता था ॥

गरज जब राजकन्या सो गई तो उन्हे सारा गहना उतार लिया और बाईं जांघ में बिशूल मार अपने मकान को चला आया सारा अहूवाल प्रधान के बेटे से बयान कर सब गहना उस के आगे रख दिया फिर वह जेवर उठा राजकुमार को साथ ले जोगी का भेष बना एक मकान में जा बैठ आप तो गुरु बना उसे चेला ठहाकर उस से कहा तू बाज़ार में जाकर इस गहने को बेच अगर कोई इस में तुझे पकड़े तो उसे मेरे पास लाना उस की बातें सुन राजपुत्र ने जेवर को ले शहर में जा मुत्तसिल राजा की डिहड़ी के एक सुनार को दिखाया उस ने देखते ही पहचानकर कहा यह राजकन्या का गहना है सच कह तू ने यह कहा पाया ॥

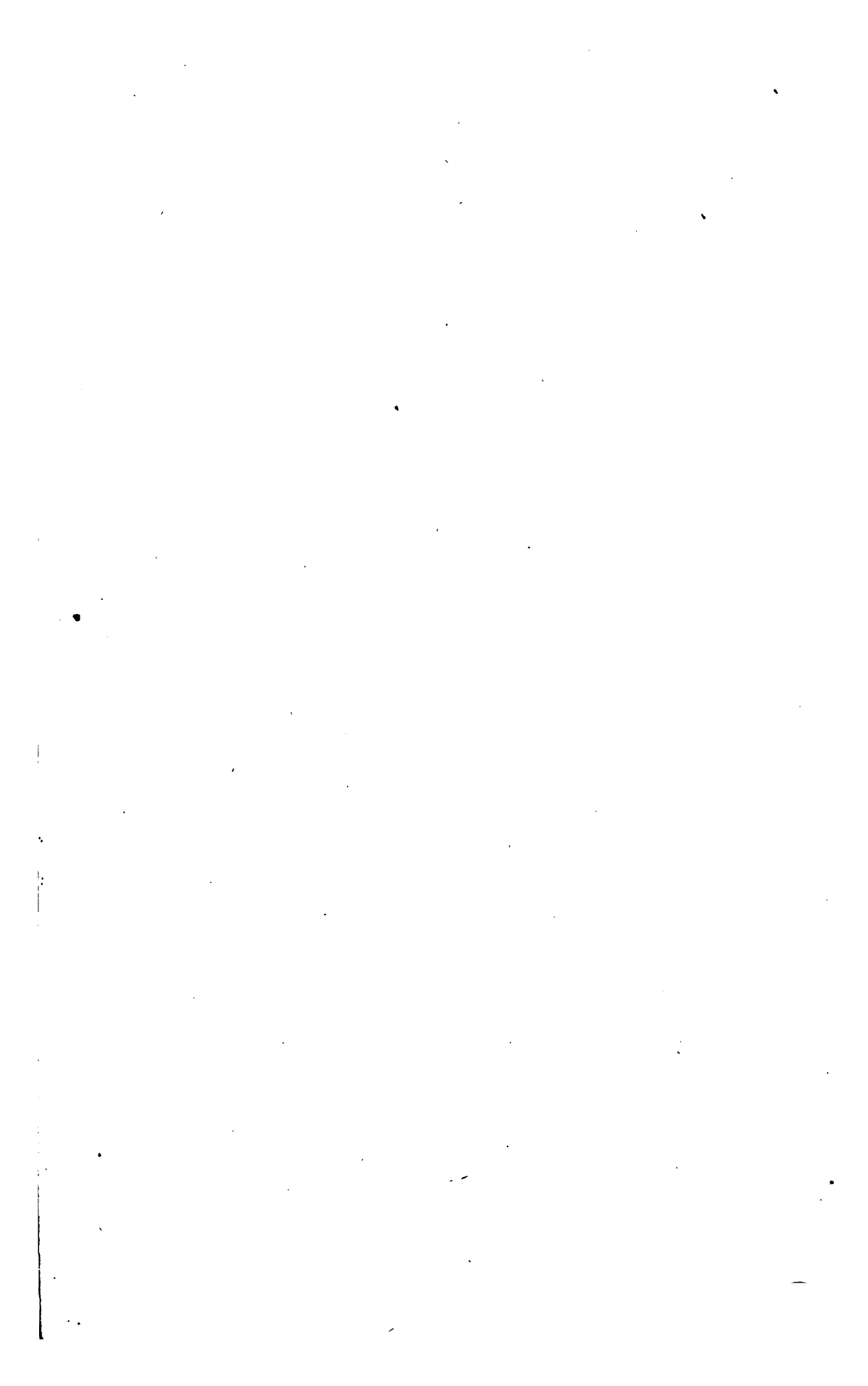
यह उस से कह रहा था कि दस बीस आदमी और भी इकठ्ठे हो गये गरज कोत्वाल ने यह खबर सुन आदमी भेज राजकुमार को मै जेवर और सुनार पकड़वा मंगाया और उस जेवर को देख उस से पूछा सच कह यह तू ने कहा से पाया उस ने कहा कि मुझे गुरु ने बेचने को दिया है पर मुझे मञ्जलूम नहीं कि वे कहाँ से लाये तब कोत्वाल ने उस के गुरु को भी पकड़वा मंगाया और दोनों को जेवर समेत राजा के हुजूर में लाकर तमाम अहूवाल अर्ज किया ॥

यह माजरा सुनके राजा जोगी से पूछने लगा कि नाथ

जी यह गहना तुम ने कहां से पाया जोगी बोला महाराज काली चौदस की रात को मैं मर्घट में डाकिनी मंच सिध करने को गया था जब वह डाकिनी आई तो मैं ने उस का जेवर और कपड़ा उतार लिया और बाईं जांघ में उस की चिशूल का निशान कर दिया इस तरह से यह गहना मेरे हाथ आया है यह बात राजा जोगी से सुन महल में गया और जोगी आसन पर राजा ने रानी से कहा तू पद्मावती की बाईं जांघ में देख तो निशान है कि नहीं और कैसा रानी ने जाकर देखा तो चिशूल का दाग है राजा से आकर कहा महाराज तीन निशान बराबर हैं पर ऐसे मञ्जलूम होते हैं गोया किसू ने चिशूल मारा है ॥

यह बात सुन बाहर आ राजा ने कोत्वाल को बुल्वाकर कहा जाओ जोगी को ले आओ कोत्वाल हुक्म पाते ही जोगी के लेने को गया और राजा अपने मन में चिंता कर्के कहने लगा कि अहूवाल घर का और दिल का इरादः और जो कुछ नुकसान हो सो किसू के आगे जाहिर करना मुनासिब नहीं कि इत्ने में कोत्वाल ने जोगी को ला हाजिर किया फिर जोगी को राजा ने किनारे ले जा पूछा गोसाईं जी धर्म शास्त्र में स्त्री के वास्ते क्या दंड लिखा है तब जोगी बोला महाराज ब्राह्मन गौ स्त्री लड़का और जो कोई अपने आप्ने में हो अगर उन में जिस किसू से कुछ खोटा काम हो तो उन के वास्ते यह दंड लिखा है निकाला दीजिये ॥

यह सुनके राजा ने पद्मावती को डोली में सवार कर्वा एक जंगल में छोड़वा दिया फिर अपने मक़ाम से राजकुमार और दीवान का बेटा दोनों घोड़ों पर सवार हो उस बन में जा रानी पद्मावती को साथ ले अपने शह्र को चले ॥

نوب نامدار سلاست

آپ کا خد کھوڑون کی طلب میں پہنچا اور اس
 حقیر کو سرفروز فرمایا فدور نے خلا کے پہنچتے ہی ہر کارے تلاش
 کے لیے جا بجا بھیجے چنانچہ چار کھوڑے بہت خاصہ اسیل
 بے عیب ہزار روپی کو ایک جگہ سے ہاتھ آئے اور انکو
 حضورِ عالی میں ارسال کیا اور چار سائس انکے ساتھ کر دئے
 امید کہ جسوقت در حضور میں پہنچیں اسوقت سوار کے منشیونکو
 حکم ہووگا انکی رسید فدور کو لکھیں زیادہ حواہب

دوستوں کے نوازش فرمانے والے سلامت
 شوق ملاقات کا ایسا نہیں
 ہی جو لکھنے کے قابل ہو خدا کی درگاہ میں ملاقات دن دعا
 مانگا کرتا ہوں کہ کوئی ایسا سبب ہو جس سے جلد فرخیر و خوبی کا ^{تھ}
 دیدار آپ کا میرے آرزو جناب عالی سے توقع یعنی ہی ہر ہمیشہ ملاقات ^{یک}
 حاصل ہونے تک اس دوستدار کو خط لکھا کریں اور جو کچھ ^{کام}
 خدمت اس ملک میں ہو بے تکلف تحریر فرماویں کہ میں
 اپنی سعادت جانکر اسکو بجا ملاؤں

خداوندِ نعمت سلامت

کئی ہفتے ہوئے کہ چار ہزار

رپی اس پرکنے کے محصول کی بابت شیخ امام بخش

جمعدار کی معرفت حضور پر نور میں بھیجے ہیں اور

اب تک رسید لکے حضور فیض کنجور سے اس فدوی کو

نہیں پہنچی اس لئے کمال تشویش لاحق حال ہی

امید کہ جلدی سے دو کلمے مبلغ مذکور کی رسید میں

ارقام فرمائے کہ اس خاکسار کی خاطر جمع ہو

غریب نواز سلامت

کل بسبب بارش کا مین

حضور عالی مین پہنچ نہ سکا اور آج مجھے کچھ

ضرور کام دپیش ہی اور کل بھی فرصت نہ ہو گئی

کیونکہ مجھے کسی دوست کے یہاں جانا ہی امیدوار ہو^ن

کہ یہہ دودن مجھے معاف رکھیں گے ان شاء اللہ تعالیٰ

پرسون خواہ مخواہ حاضر ہوگا زیادہ حد ادب

تدبير به هي ڪه تو شڪاري ڪي سامهڻي لنگڙاتا هوا جايو تا اسکو گمان
هو ڪه تهوڙي محنت سي هاته لکيا اور ڪوي ڪو چاهي ڪه ڪبي تي
پيڻه پر بيڻهي اور ڪبي تي انڪهين ليبي ڪا قصد ڪري ٿا ڪه شڪاري
اڻي تهيلي ڪو زمين پر رکهر تي پکڙي ڪي دري هو مين فرست پاڪر
اسڪي منهن ڪو ڪهول دون به صلاح سب ڪو پسند آئي اور اسي طرح
جو ٿهرايا تها بجلاوي جب شڪاري مانده هوا تهيلي ڪي پاس آيا تهيلي
ڪا منهن ڪهلا پايا اور ڪهوي ڪو نه ديکها اڻي دل مين سوچا ڪه ديوپري
ڪي قصي جو لوگ ڪهي تهي سچ هين به انڪي جگه هي بهت ڏر ڪر عهد
ڪيا ڪه انڪي اگر مين جيتا جاءون پهر ڪبي اس جنگل ڪي شڪاري
خواهش نه ڪرون اور اڻي يارون ڪو بهي يهان آي نه دون ڪمال دهشت
سي ميدان ڪو طي ڪر گانو مين جا پهنجا اور ان چارون يارني دوستي
ويکڙي ڪي بدولت زندگي خوشي سي ڪاڻي * اس داستان ڪا فائده
به هي ڪه اگر آدمي آپس مين محبت رکهين تو ڪونسي مشڪل هي جو
آسان نهو

مہمانداری کی ہیں چوہا بجالاتا تھا ایک دن کوئی فی کہا آئی یار عزیز
 یہ جگہ سرراہ ہے ہمیشہ لوگوں کی آمد و رفت سے اندیشہ اذیت
 کا رہیگا فلانی جگہ ایک سبزہ زار ہے نہایت دلچسپ ایک کچھوہا جو
 میری دوستوں سے ہے وہاں رہتا ہے آوہم اُسکی یہاں جاوین چوہی
 فی کہا جہاں تو جاویں گھسی جدا نہونگا کوئی فی چوہی کی دم پکڑ لی
 اور کچھوہی کی مکان کو چلا کچھوہا یار کی ملاقات سے خوش ہو کر کہا
 آئی یار قدیم اب تلک کہان تھا اور کیا حال تھا کوئی فی اپنا قصہ مفصل
 کہا اور کچھوہی کو چوہی کی دوستی پر لایا ایک دن ایک ہرن شکاری
 کی دام سے چھوٹ کر حیران و پریشان ہو اُنکی یہاں پہنچا ہر ایک فی
 اُسکی احوال پرسی کی اور خاطر داری کر کے باہم عہد و پیمان دوستی
 کا کیا اور وہی چاروں یار ہمیشہ یکدلی کی بدولت خوشی سے گذران
 کرتے تھے ایک دن ہرن غائب ہوا کوّا خبر لایا کہ وہ ایک شکاری کی
 دام میں پھنسا ہے جس سے طرح چوہی اور کچھوہی فی اپنی تئیں وہاں
 تلک پہنچایا چوہی فی چالاکی کر دام کو کاٹا اسمین شکاری آن پہنچا
 اور ہرن بھاگا چوہا بل میں پیٹھا کوّا درخت پر جا بیٹھا شکاری افسوس
 کرتے لگا اور دام کی کٹتی سے حیران ہوا آخر اُسنی کچھوہی کو دیکھا اور
 کہا کہ باری خالی ہاتھ نجاتی اُسکو تھیلی کی اندر ڈالا اور منہ کو اُسکی
 مضبوط باندھ کر پیٹھ پر ڈال گھر کی طرف لیچلا تینوں یار جمع ہو کر
 کچھوہی کی قید ہونی سے ماتم کرتے لگی چوہی فی کہا آئی ہرن اب

ڪه نيڪي ڪا بدلا بددي هي تُو ني اُس سانپ کي حق مين ڪيا نيڪي
 کي هي جو ايسا حيران هي اُسي تمام احوال بيان ڪيا لومڙي ني ڪها تُو
 دانا شخص نظر آتا هي پهراس قدر جهوڻه ڪيون بولتا هي سانپ ني
 ڪها به سچ ڪها هي وه توبڙا جس مين مڃهي ڏالڪراڪت سي بچايا تها
 اُسي شڪار بند مين بندها هي لومڙي غصي هوعي اور ڪهي لگي مين
 ڪيونڪر بار ڪرون ڪه اٿنا پڙا سانپ اس جهوڻي توبڙي کي اندر سماوي
 سانپ ني ڪها جو تم سچ نجانو تو مين پهر اُسمين گهسون ديهوڪه
 ڪيونڪو سماتا هون سوار ني توبڙي ڪا منهن ڪهونڪر سانپ کي سامهي ركه ديا
 وه لومڙي کي فريب پراُسمين پيٽها لومڙي ني ڪها آي جوان اب دشمن
 آهي بند مين آيا دم ليني کي فرصت ندي اُسي توبڙي ڪا منهن باندھ
 زمين پريهان تڪ پٽڪا ڪه سانپ مرگيا حاصل اس داستان ڪا به هي
 ڪه عقلمند ڪو چاهي ڪه احتياط نه جهوڙي اور دشمن کي زاري پراُتفات
 نڪري زاغ ني ڪها بي باتين جو تُو ني دانش کي ڪهن مين ني سُنين اور
 اب جو مُجه سي ايسي اچهي نصيحتين سُنين ڪسي طرح تيري دروازي
 سي نجاهونگا جب تڪ تُو مڃهي اپني دوستي سي سرفراز ڪري چوهي
 ني جب راست گوئي و درست ڪرداري اُس کي اطوار سي دريافت کي
 مهرباني سي زبان ڪهولي ڪه مُجه جيسا دانا اور بزرگ منش اگر دشمن
 بهي هو توبه بهي تيري صُحبت غنيمت جاني اور ايذا سي انديشه نه
 ڪيئي تب آي آڪوئي سي ملا باهم گذران ڪرني لگي اور جيسي آئين

موٽا تازو دیکھڪر ڪهٽا گيا ڪه ڪسي ڦڻاب ڪي هاتھ ٻيجا چاهي پس
 دیکهي ڪه اب اُسي ميري ٻيئي اور ذئ ڪرني پر دهيان دهر اهي سانپ
 ني ڪها اب توني سنا جلدي زخم کا مُستعد هو سُتر سوار ني ڪها بات
 اس اُزده خاطر بهينس ڪي جو اُني بد ڪرداري ڪي سبب اُني صاحب
 سي رنجيده هومي هي مفيد نهين اکر تُجھي ميري تسلي منظور هي چل
 اُس درخت سي پوچھين تب باهم درخت ڪي تلي آهي اور پوچھا
 ڪه بدلا نيڪي کا ڪيا هي ڪها آدميون ڪي آئين مين بددي هي تو نهين
 دیکھتا هي ڪه مين جنگل مين اُکا هون اور مسافرون ڪي خدمت ڪي
 لي ايڪ پانو سي ڪهڙا هون جب ڪوهي آدم زاد ڪري کا مارا ميدان سي
 آنا هي ميري چهانو مين آرام پاتا هي تب ڪهٽا هي ڪه ٻه ڌالي ڪُلهاري
 ڪي بينت ڪي لائق هي اور وه بهاموڙي ڪي لائق اور اسڪي تني سي
 تختي اچي اچي چرسڪي هين اور اکر ڪُلهاري يا اڙه اُني پاس هوتا
 هي تو جون سي شاخ اُنکو پسند آي هي کات ليتي هين دیکهي ڪه
 مُجھسي سواي راحت ڪي ڪُچھ نهين پاتي هين باوسف اسڪي بي اڏيتن
 مُجھي ٻُڄايا چاهتي هين سانپ ني ڪها اب دو گواه هومي راضي هو ڪه
 مين تُجھي ڏسون مُرد ني ڪها اکر اور ايڪ گواه گذران سڪي تو حاضر
 هون اتفاقاً ايڪ لومڙي ڪهڙي ٻه حالت دیکھي تهي سانپ ني ڪها
 اب اسي پوچھ اور سن ڪه ٻه ڪيا جواب ديتي هي قبل اسڪي ڪه سُتر
 سوار اسي پوچھي وه پڪاري ڪه آي مُرد بي وقوف تو نهين جانتا هي

ڪها هان تُو جانتا هي ڪه مَين آدَميون ڪا دُشمن هُون تُو ني بيڪي
 ڪي اور جو مُسَحَق شَفَقَت ڪا نه تها اُسپر احسان ڪيا ضرور هي ڪه مُجھي
 اذيت پُڇاڻون ڪيون ڪه بدون سي نيڪي ڪرني عين نيڪون سي بدي
 ڪرني هي اور دانا اس پر مُتَق هين ڪه دُشمن ڪا سر ڪچلا رڪهي جب
 ڪه تُو ني ڪام عقل ڪي موافق نه ڪيا اور مُجھ پر مهرباني ڪي البته مُجھي
 دُسون ڪا ڪه اورو ڪو عبرت هو سوار ني ڪها نيڪي ڪي بدلي بدي ڪسي
 مذهب مين دُرست نهين سانپ ني ڪها اس ڪام مين تُمھاري آئين
 پر عمل ڪرنا هُون ڪه آدمي ڪي خويہ هي ڪه نيڪي ڪي مُقابل بدي
 ڪرني هين اور اُسي ڪو دانش و تدبير جاني هين مين ني جو تُمھاري
 بازار سي خريدا هي تُمھاري هي هاتھ پيئون ڪا شتر سوار ني ڪها اي
 سانپ خدا نڪري ڪه يہ خوادَميون ڪي هو تُو اکر ميري جان ڪي دربي
 هي باري ايسي بڙي عيب ڪي تُمھت هم پر نه لگا ڪها مين سچا هُون نه
 مُفتري اکر تُو باور نڪري تُو اس بهينس سي پوچھين جب اُسي پوچھا
 ڪه نيڪي ڪا بدلا ڪيا هي اُسي جواب ديا ڪه آدميون ڪي مذهب مين
 بدي هي اور دانءون ڪي آئين مين نيڪي ديکھي ڪه مين مُدتها
 آدميون ڪي پاس رهي هر سال بچي جنني اور دودھ گهي سي گھر ڪو
 بهرني تهي جب بُڙهي هوعي اور جنني اور دودھ ديني سي باز رهي ميرا
 آب و دانه بند ڪر ديا اور ميري پرورش موقوف ڪر اس دشت غربت
 مين چهوڙا ڪل ميرا مالڪ ڪسي ڪام ڪي لي اڏهر هوڪي جاتا تها مُجھي

۾ ڪه هيشه ايڪهي طرف سي ضرر پهتي جيسي چوهي اوري ڪي اور
 بهتري اور بکري ڪي ۾ دشمني اس طرح ڪي نهين ڪه تدبير سي صورت
 دوستي ڪي نظر آوي مڃهي گمان ۾ هي ڪه ميري اور تيري اسي طرح
 ڪي دشمني هي دوستي کا خيال چهوڙ جوکوي دشمن ڪي انسون پر
 بهولي اُسڪي حالت وه هوئي ڪه اُس شتر سوار ڪي هوئي کوي ني پوچها
 وه ڪيونڪري ***** حڪايت ***** چوهي ني ڪها نقل هي ڪه ايڪ شتر سوار
 ڪسي جنگل مين پهتيا اتفاقاً سوداگرون کا قافلہ اُترا تها اُنڪي چوڻي
 مين آت ره گئي تهي هوا ڪي ماري تمام جنگل کولت گئي اور ايڪ
 بڙا سانپ اُس حالت مين وهان تها نه ٺهرني ڪي جگه نه بهائي ڪي
 راه اُسکو تهي جب دور سي شتر سوار کو دیکھا گڙاڪر ڪها ڪيا خوب
 هووي ڪه ٿو مهرباني سي ميري اس مُشکل کو آسان ڪري وه اُسڪي
 لاجت دیکھکر سوچا ڪه ۾ اگرچہ آدمي کا دشمن هي ليکن اب
 درمانده و حيران هي بهتري ۾ هي ڪه دشمني کا لحاظ نڪري اُسڪي بهلاوي
 ڪرون غرض توڙي کو ايڪ برجهي ڪي سري پر بانڊهڪر اُسڪي طرف
 ٿڌڪيا سانپ غنيمت جانڪر اُسڪي اندر آها شتر سوار ني اس بات کو
 نيڪي سمجھکر اُسکو جلني سي بجايا تب توڙي کا منھ کھولڪر ڪها اس
 آفت سي رهاوي کا شڪر پي هي ڪه ٿو گوشه اختيار ڪر اور مردم آڙي
 چهوڙ اُسي ڪها آي جوان ايسي بات نه ڪه جب تڪ مڃهي اور تيري
 اُونت کو نه ڏسون بجاون شتر سوار ني ڪها ڪيا نيڪي کا بدلا ٻڌي هي

خواهان هُوَ تَب بِلِ کي پاس آکر بُکاري چوهي ني پُوچها کون هي اُسني
 جَوَاب دِبا که مِين کَوّا هُون تُجھ سي کُچھ کام هي چوها دانا تها غُصِي
 هوکر کها مُجھي مُجھ سي کيا کام کَوِي ني ماجرا کبوترون کا اَوَر اُسکي
 وِفاداري کا احوال بيان کيا اَوَر کها جس وَقْت سي که مِين ني يه حالت
 دیکهي هي تيري دوستي کا خواهان هُون چاهتا هُون که تُو مُجھي اِني
 بُدکي مِين قبول کري اَوَر اِني دوستون مِين کي چوهي ني جَوَاب دِبا
 که ميري تيري دوستي کيا بلڪه اَشْناعي مُحال هي ميري دوستي کي آرزو
 کُرنِي خُشکي مِين نامو چلا ني هي اَوَر گهوڙا دِريا کي سطح پر دَوَڙانا هي
 تيري خُصْلَت مُجھي معلوم هي اَوَلّا تُو ميري جِنس سي نِهين علاوَه
 اُس خاندان سي هي که بُدکاري مِين مشهور اَوَر فريب مِين نامور هي
 کوي ني جَوَاب دِبا تُو خُود جانتا هي که مُجھي تيري ستاني سي کيا
 حاصل هوگا بلڪه تيري جيني سي هزارون فائدي هِين مِين بڙي دُور
 سي آيا هُون تيري مَروَت سي بَعِيد هي که مُجھي محروم کري چوهي
 ني کها دُشمني دو طرح کي هي ذاتي و عارِضي عارِضي ذري مِين زائل
 هوتي هي اَوَر ذاتي کا کُچھ علاج نِهين حَکيمون ني کها هي که دُشمني
 ذاتي بھي دو قِسم کي هي ايک يه که دونون طرف سي ضرر پُنجي
 جيسي شير اَوَر هاتھي کي که کبُي شير هاتھي پر فُتحياب هوتا هي اَوَر
 کبُي هاتھي شير پر غالب آتا هي يه دُشمني اس طرح کي هي که
 جِسکا علاج هومکي کيُونکه جو غالب هوا اُسکي تسلي هومي دُوسري

آورنهایت برك كبترون في جو دانه ديکها بهوکه کي ماري بي اختيار
 اُس طرف دورزي مطوقه في مهرباني سي جو خاوندون کو ملازمن پر
 هوتي هي انسي کها که تامل ضرور هي کيونکه اڪثر داني کي نجي دام
 هوتا هي ماري بهوکه کي انکي عقل نصيحت سني والي ماري گهي
 تهي هرچند نصيحت کرتا تها حرص انکي زياده هوتي تهي القصة سب
 هي ملڪر نجي اُتري اور دانه چمنا تها که دام مين پهني چريمار
 خوشي خوشي گهات سي نلڪر دام کي طرف دورا كبتور اُسکو ديکهي
 هي سراسيمه هو پهڙڪي لکي مطوقه في کها يارو سب ملڪر اور ڪدل
 هوڪر زور ڪرو اور اُڙو شايد که دام اُتھ جوي اور اُڙسکو آخر اتفاق کي
 بدولت دام ڪو اڪهار ڪراڙي شڪاري پجهي سي دورتا تها ڪوي في
 اپني دل مين کها که ايسا حادثه ڪم وقوع مين آتا هي بهتر هي که مجري
 کي واسطي مين بهي انکي پجهي چلون ديکھون سرانجام انکا ڪيا هوتا
 هي اس فڪر مين انکي پجهي جاتا تها يهان تلت که شڪاري نااميد
 هوڪر پهرا كبتور ايلڪ چوي کي پاس اُتري که وه مطوقه کا يار وفادار تها
 جب اُس چوي في اپني يار کو اُس حالت مين ديکها بيدل اور بيقرار
 هوڪر بل سي نڪلا اور تهوڙي سي عرصي مين سبهون کي بندون ڪو
 کاڌا اور كبترون کي ساتھ ڪو بند غم سي رهاوي دي وي خوشي
 خوشي رخصت هوڪر اپني اپني آشياني کو گي اور چوها اپني بل مين گهسا
 ڪوي في جو چوي ڪي دستگيري ديکهي تو اُسکي دوستي و رفاقت کا

خلاصہ کتاب خرد افروز کی پانچویں باب کا جو کتاب ہتھوپدیس
کی پہلی باب کی مطابق ہے

دوستوں کی یکدلی کی فائدوں میں

راي دابشليم ني بيدپاي حليم سي کہا کہ اب کہی دوست بہم
پہنجانی میں اور دوستی کرنی میں کیا فائدہ ہے براہمن نی کہا آی
بادشاہ یاران یکدل کی قصوں میں سی کوی چوہی کبوتر کچھوہی اور
ہرن کی داستان ہے کہ غافلون کو ہشیار اور ہشیارون کو آگاہ تر کرتی
ہے راي نی پوچھا وہ کیونکر ہے ***** حکایت ***** براہمن نی کہا نقل
ہے کہ کشمیر میں ایک دلچسپ سبزہ زار تھا ایک دن کوی کوا درخت
پر بیٹھ اُپر نیچی داہی بائیں تکتا تھا اچانک ایک آدمی پر نظر
پڑی کہ دام کاندھی پر لگائی درخت کی طرف چلا آتا ہے کوا سوچا کہ
مکریہ میرا قصد رکھتا ہے پتوں کی نیچی چھپ کر اُسکی طرف تکی
لگا کہ دیکھوں وہ کیا کرتا ہے آخر شکاری درخت کی تلی آیا اور اُسنی
دام بچھایا اور دانی اُس پر پھیلائی اور گھات میں بیٹھا فی الفور
کبوتروں کا ایک ساتھ آن پہنچا مٹوٹہ نامی ایک سردار اُنکا تھا تیز فہم

اَلِچَڪي سَوا سِر مَوتِي لُونِڪا جَواب دِيا مُجھي سَوا سِر مَوتِي مِلي تَب تَو
 پاڻي نَہ اَلِچِڪا ڪَہا نَہِين بَولا اَنَڪَہ مُونڊ مِين مُجھي مَوتِي دِيتا هُون
 اِس نِي اَنَڪَہ بَنڊ کي اُس نِي بَہت هِي بَڙي بَڙي سَوا سِر ڪَوري
 مَوتِي لا اِسَڪي هاڻَہ دِئي يَہ لِي دُعا دِئي پَہر اُسي دُرَوازي مِين آ بَيتَها
 بادشاه ڪو خَبر هُئي شاه نِي وِزير ڪو بَہج اُسي حُضُور مِين بُلَوايا اَور
 تَعظِيم تَواضُع ڪر مَسند پَر بَڻَهايا غرض جَب شاهزادِي ڪو اُسَڪي سَونَہِين
 ڪَہڙا ڪِيا تَب فَقير نِي مَوتِي کي پوئِي جَھولي سِي نِڪال اِتنا ڪَہ اُسَڪي
 هاڻَہ دِئي ڪَہ بَہينا لِي اِس بات کي سُنَئي هِي بادشاه نِي دانَتون
 مِين اُنَگِي دِئي ڪَہا شاه صَاحِب تُم نِي ڪِيا ڪَہا بَولا بابا سَچ ڪَہا پَہر
 بادشاه نِي پُڇَہا ڪَہ تُمہارا سُوال ڪِيا تَها جَواب دِيا بابا سُوال جَواب
 ڪَچَہ نَہ تَها فَقير ڪو اِيڪ بات ڪا اِمَتحان ڪَرنا مَنظُور تَها سو ڪِيا تيري
 شَہر ڪي دُرَوازي پَر لَڪَها هِي ڪَہ هِمتِ مُردان مَدَدِ خُدا سو فَقير کي
 گُمان مِين جُھوڻَہ آيا تَها سو نَہِين ڪِسي نِي سَچ لَڪَها هِي اِتنا ڪَہ فَقير
 وِهان سِي رَوانَہ هُوا

هِي سو فرمائي بڻده لا حاضر ڪري فقير في ڪها مين بادشاه ڪي بيٽي سي
 شادي ڪرون ڪا تو مجھي لا دي سواي اسڪي مجھي اور ڪجهه نهين
 چاهي اس بات ڪي سُنئي هي وزير لاجواب هو پهر ڪر بادشاه ڪي پاس
 پهچا شاه في ڪها ڪيون فقير ڪو رخصت ڪر آيا عرض ڪي جهان پناه جو
 فقير في بات ڪهي هي تقصير معاف غلام زبان پر نهين لا سکتا حضرت
 في فرمايا ڪه لڪه ڪر دي اس في ان ڪي فرمائي سي اس کا سوال
 لڪه ڪر گذرانا شاه في سوچ سمجھ ڪي ڪها ڪه ڪجهه مضائقه نهين اس
 سي ڪهو سوا سير انبيد هي موتي لي آ تيري شادي شاهزادي سي هو ڪي
 بادشاهون ڪي بهان به رسم هي ڪه سوا سير انبيد هي موتيون سي شوهر
 دهن ڪي ڪود بهري وزير في پهر جا فقير سي بادشاه ڪي ڪهي بات
 ڪهي وه بهت خوب ڪه بوريا بدھنا باندھ موتي ليني سمندر ڪي طرف
 گيا اور وزير شاه ڪي پاس آيا اس وقت شاه في فرمايا ڪه جو وه فقير
 صاحب ڪمال هو ڪا تو موتي لاوي ڪا نهين آپ هي چلا جاوي ڪا اور جو
 صاحب ڪرامات هي تو اسي بيٽي ديني مين هين ڪجهه ننگ نهين
 ڪيون ڪه وسکا مرتبه هم سي اعليٰ هي وه جسي چاهي بات ڪي بات
 مين بادشاهت بخش دي القصه وه فقير سمندر ڪي ڪناري پهچ ڪم
 باندھ بدھنا هاتھ مين لي لکا پاني ايليٰ جب دن رات ايليٰ ايليٰ
 اسي چوبيس پهر گذري تب سمندر في آدمي ڪي صورت بن آنڪي
 پوچھا ڪه فقير تو ڪيون دريا کا پاني نڪال نڪال پھينڪتا هي بولا پاني

هم بي اولاد هين هماري مال اموال کي وارث هوکي مرنِي سي مٽِي ديجو
 يهي هم چاهي هين آخر ماري شرم کي قاضي ني اُن کي بات قبول کي
 اس لي کي کومي اور نه سني ***** ۲۵ ***** ايک سپاهي لکها پڙها
 دنياداري کي کاروبار سي خفا هوکر فقير هو کيا اور لکا ملڪ بملڪ پهري
 کسي شهر کي دروازي کي اوڀري چوڪت مين گچھ لکها تها سو لکا
 باجي اس مين اس ني ايک کوني مين لکها دیکها که همت مردان
 مدد خدا اس عبارت کي پڙهي هي خفا هو بولا که جس شهر کي
 دروازي پريه جهوڻه لکها هي اس کي اندر نه جاني کيا گچھ هوکا
 يه که شهر مين بجا اُلٽا پهرا اور کٽي ايک دور جاڪراپ هي آپ
 سوچا که مين ني بنا آزمائي کسي کي لکهي کو جهوڻه کها يه بڙي بي
 انصافي کي اتنا سمجه پهر پهرا اور يه اراده کر بوريا بچا اسي دروازي
 مين جا بيٺها که اس شهر کي بادشاه کي بيتي کو مين بياهوڻا اس
 مين اسي وهان تين دن بن داني پاني کي گذري درميان اس کي اس ني
 نه کسو سي بات کهي نه گچھ کهايا بلڪه شهر کي لوگون ني کهلاني
 پلاني کا بهت قصد کيا پراسي انهن گچھ جواب هي نديا يه خبر
 وهان کي پادشاه کو پهچي شاه ني وزير کو بلاکر فرمايا که اسي وقت
 تو جاڪي فقير کو جو مان کي سو ديکر کھلا پلا رخصت کر آ شاه کي
 فرماتي هي وزير ني فقير سي جاڪي کها که شاه صاحب حضور کا حڪم
 مچهي يون هي که جو فقير کا سوال هو سو پورا کر آ جو آپ کو مطلوب

جَنُني رُئي چاهي ليجي اور ميري بهي گڏهي ڪو آدمي بنا ديجي مَلا ني
 اُن دونون کي بات سُنڪي دل مين بچارا ڪه يي هي کي اُنڏهي مت
 کي هيئي ڳانڻهه کي پوري ميري قسمت سي اُن ملي هين اِن سي رُئي
 ڪيون نهين ليتا به سمجه اِن ني اُن سي ڪها ڪه هزار رُئي دو اور گڏها
 بانڊه جا و ايلڪ برس کي بعد آڪر لي جايو اس بات کي سُنئي هي
 وي جهت توڙا دي گڏها بانڊه گي اور ايلڪ برس بعد پهر اِن موجود
 هوئي اُن ڪو ديكهتي هي ميانجي ني ڪها ڪه دو دن پهلي آتي تو اُسي پاتي
 اب تو وه جاکي جوڻپور کا قاضي هوا اُنهن ني پوڄها ڪه اب هم اُسي
 ڪيونڪر پاوين ميانجي ني ڪها ڪه تُم اُسکي بانڊهني کي رسي اور دانه
 ڪهاني کا نندولا ليجاڪي سونين ڪهڙي هو دڪهلاو جب وه بهڻچانڪي
 تُمهين پاس بلاوي تب تُم نڙالي ليجاڪي سب احوال ڪهيو اُپنا احوال سُنڪر
 وه تُمهين بهتيرا ڌراويکا پر تُم نه ڌريو اور ڪهيو ڪه جو تُم هماري بات نه
 مانو تو چلڪر ميانجي سي پوڄه لو غرض وي دونون جوڻپور گي اور
 اُسي طرح کُني لگي تب قاضي ني اُن دونون ڪو پاس بلاڪر پوڄها ڪه
 تُم به ڪيا ڪرتي هو بولي نڙالي چلو تو اس کا احوال ڪهين قاضي اُنهين
 نڙالي ليگيا پهر اُنهن ني سب احوال ڪه سُنايا قاضي ني دريافت ڪيا
 ڪه ڪسي شخص ني اُنهين بهڪايا هي اس سي اِن کي بات بن قبول ڪي
 ڪسي طرح يي ميرا پيڇها نه چهوڙينگي يون سمجه قاضي ني ڪها جو
 تُم ني ڪها سو سب سچ پر اب تُم هم سي ڪيا چاهتي هو يي بولي

باج اُتھين سُنئي هي شاه في فرمايا ديكهوكون هي لوكون في جهت
 خبر دي كه چير مُرشد اور تو كوي نهين ايك بهشتي كا بيل هي حُكم
 كيا كه اُسي اُسكي مالِك سميت لي او لوڪ في اَلقورلي گي شاه في
 فرمايا كه اُسكي پڪهال كا پاني تولو كه كُننا هي تولڪر عرض كي كه جهان
 پناه سارهي پانچ من هي سُنئي هي بادشاه في حُكم كيا كه آج سي
 سارهي تين من پاني سي زياده شهر مين كوي پڪهال نه بناوي اُسي
 وقت منادي پهر گئي تبهي سي سارهي تين من پاني سي زياده پڪهال
 نهين بُني *****
* ۲۴ *
***** كسي مكان پر كوي مُلا بيتها لُركي پُڙهاتا تها
 كه ايك لُركي كي باب في اكر اُسي اُلَها ديا ميان صاحب ميري
 بيتي كو آپ في گُجه نه تريت كيا ديكهو اُبتك جهوڪرون كي ساته
 وه كهيلتا پُڙتا هي اور مير كا نهين ماننا اُتي بات كي سُنئي هي
 ميانجي خفا هوڪر بولا هان صاحب نيكي برباد گنه لازم مين في ايك
 برس محنت مشقت كر لكها پُڙها گُڏهي سي آڏمي بنايا اور مُم في يه
 بات كي اب مُجهي مُم سي گُجه ليني پاني كي اُميد باقي نرهي يه
 ياس كا كلمه سُنڪر لُركي كا باب تو ميانجي كو بهت سي تسلي ديكي
 چلا گيا پرايڪ دهوي اور دهبين بڙي دولتمند جنهن في ميانجي كي
 زباني يه بات رستي مين كهڙي هوكي سني تهِي كه مين في نُمهاري
 لُركي كو برس دن مين لكها پُڙها گُڏهي سي آڏمي كيا وي دونون
 جو رو خصم آ موجود هوِي اور هاته جوڙڪر بولي كه ميانجي صاحب

سمجھ اٿنا ڪه اُڀي گهر ٻيتر بھاءُ گيا ڪه اُس بد ذات کي بات مين
 ڪبھي نه سُنونگا ***** عيد کي ڏن دو ڏھاري بچي ايلڪ ھٽيار
 بند اور دوسرا ٺٽھا ملڪر ڪسي اُمر کي يھان ڏھولڪ ٽنورا سانھ
 لڙاي مُجري کو گي اور جب وھان سي گاي بجاي رجھاي انعام لي پھر
 آي تب آپس مين بڻا بانٽا ڪرني کي وقت جھڪڙني لکي ڪئي ايلڪ راھ ڪير
 تماشا ديکھي ڪو آن ڪھڙي ھوي اور اُن مين سي ايلڪ ٿھڻھول في
 ٺٽھي سي ڪھا ڪه ميان تو اس سي ڏرتا نھين اس کي ھاتھ مين تلوار
 ھي بولا ڪه حضرت سلامت يھ اُڀي جي مين گچھ اور نه سڃھي
 ميڙي گھر بڻوي مين دور وڍي دھري ھين گھر سي رڻي لي چوڪ مين
 جا ڏيڙھ رڻي کي تلوار خريد آھ آني ٻاري کو دي مسوري ٻار چروا لا
 ابھي سرڪاٽ ڏاٿا ھون اس بات ڪو سُن سب تماشا بين ھنس
 پڙي اور اُن دونون کو ملا چلي گي ***** شاه جهان بادشاه في
 ديوان خاص سي لي قلعي کي صدر دروازي تڪ ايلڪ رسا بند ھوا ديا
 تھ اور اُس مين گھنڊاليان گھنڻھو چھور اُس کا بيچ بازار مين ڏلوا ديا
 تھ اس واسطي ڪه جو ڪوي فريادي آوي سو اُس رڻي کو ڪھڻچي
 گھنڊاليان باجين اور فريادي کي فرياد حضور مين بي وسيلي پھچي ايلڪ
 روز ڪسي ٻھڻي کا بيل مع ٻھري پڪھال اُس رڻي کي پاس آنڪر ڪھڙا
 ھو ٻھڻي ڪسي کي يھان مشڪ ڏالو گيا تھ بيل في رڻي سي سر
 ڪھڻجلايا اُس کي سينگ کا جھٽکا جو لکا ايلڪ ٻاري سب گھنڻاليان

آيُ اَوُرُ اُنهنَ في بانديِ كو نڪال باهرِ ڪيا ديهڪر حضرت في فرمايا ڪه
 اس مُردارِ ڪي ميري روبرو سَوَ تازياني مارو بات ڪي ڪهي هي لوگون في
 سَوَ ڪوڙي ڪُنڪر بيدريغ لکائي اُسَ في پچاس هُنس هُنڪر اَوُر پچاس
 رو روڪر ڪهاڙي يِه تماشا ديهڪر پادشاهَ في اُسي پاس بلاڪي پوڄها ڪه
 مَن تو مار ڪهاني سي آدمي روتا هي تُو جو هُنسي اَوُر رويِ اس کا ڪيا
 سبب عرض ڪي ڪه جهان پناه پهلون ڪي سچ پر پهر بهر سوني ڪي سزا
 خدا ڪي يهان نهو يهان هين هويِ اس بات پر تو سوچي مين هُنسي
 اَوُر آپ ڪو خدا ڪي يهان اس سچ پر نت سوني ڪي نه جانون ڪيا
 سزا هويِ يِه انديشه ڪر ڪي رويِ ڪهي هين ڪه ابراهيم اڏهم اس
 بات ڪي سُني هي بادشاهت جهوڙ فقيري لي جنگل ڪو چلا گيا
 ايلڪ ۲۱ ايلڪ ۲۱ ايلڪ ۲۱ ايلڪ ۲۱ ايلڪ ۲۱ ايلڪ ۲۱ ايلڪ ۲۱ ايلڪ ۲۱ ايلڪ ۲۱
 ايلڪ ۲۱ ايلڪ ۲۱ ايلڪ ۲۱ ايلڪ ۲۱ ايلڪ ۲۱ ايلڪ ۲۱ ايلڪ ۲۱ ايلڪ ۲۱ ايلڪ ۲۱
 ڪها ڪه جو وه بهيڙ ملي تو اسي مين ڪسي ڪو خدا ڪي راه پر دُونگا اتنا
 ڪهي هي بهيڙ ملي تد وه لنگري بهيڙ کا کان پڪڙ ڪسي ڪو ديني لي چلا
 اس مين سونهين سي ايلڪ اَوُر بهرا آيا اس في وس سي ڪها ڪه يِه
 بهيڙ تُو لي وه بولا خدا ڪي قسم مين في اس ڪي ٿانگ نهين ٿوري
 غرض بهي ڪهي ڪهي دونون قاضي ڪي يهان گي قاضي بهي بهرا تها
 اَوُر اُپي گهر مين ڪسي سي خفا هو بيٺها تها انهن دور سي آي ديهڪر
 اُني اُپي جي مين جانا ڪه شايد بي اُسي کا پيغام لي آي هين يِه

۾ ڇنڊ روزيَان رهي تو اُسَڪي ڪهاني ڪي آڳي همارا ڳانا بجانا سب
 خاڪ ميَن مِل ڄاڻڱا اِتنا ڪم ڪُجه ڊل ميَن سمجھ ڏهولڪ تنبورا
 اُسَڪي ڳلي ميَن ڌال چهور ڏيا اُسَڪي شهر ميَن جا دھوم ڪي اور شهر يون
 في جا بادشاه ڪي يهان فرياد شاه في فرمايا ديكهو ڪس ڪا هاتهي هي
 ڪسي في آ عرض ڪي ڪه جهان پناه لار ڪپور ڪا حڪم ڪيا ڪه انهن بلواو
 ڪهي ڪي سانهي هي وي آن حاضر هوئي ديكهي هي خفا هو حضرت في
 ڪها ڪيون بي تُم في هاتهي ڪيون چهور ڏيا انهن في هاته بانده عرض
 ڪي قبله عالم غلام ڪو جو هنر آتا تها سو برس روز ميَن سب سڪهلا
 ڏهولڪ تنبورا اُسَڪي هاته ڏيا اس لي ڪه شهر بادشاهي هي اس ميَن
 ڄاڪر ڪماوي اور ڪجه اس ميَن سي آپ ڪها همين ڪهلاوي اس
 لطيفي ڪي سُنَتي هي خوش هو بادشاه في اُنڪا قصور مُعاف ڪيا اور
 هاتهي ڪي عوض ايلڪ ڳانو ڏيا *****
 ۲۰ ***** سُنَتي هيَن ڪه ابراهيم
 اڏهم ڪي سيم سوا من پهلون سي سنواري جاتي تهي ايلڪ روز باندي
 في سيم تيار ڪري اپني جي ميَن بچارا ڪه اس بجهوني پرسوني سي
 ڪيسا آرام جي ڪو هوتا هوگا ۾ سوچ اڏهر اڏهر ديكه وه جون اس پر
 لپتي تون آرام پاڪي بيهوش سو گئي اور پهلون ڪي اندر پيٽه بي
 معلوم هو گئي پهر ايلڪ بيجهي پادشاه في بهي آ اسي پر آرام فرمايا
 ڪهڙي دو ايلڪ بعد اس في جو ڪروٽ لي شاه گهرا ڪراڻه ڪهڙي هوئي
 اور بولي ڪه ديكهو اس بلنگ ميَن ڪيا بلا هي ايلڪ ڪي ڪهي دس دور

اُڏهر دیکھڻي هي شاهه في شاهزادي کي بد طينتي دیکھ فرمايا بابا جان
 باپ بهائي کي روبرو حجاب کيا چاهي به سُن شاهزاده شرماڪر
 چُپ هورها ***** ۱۸ *****
 کسي کانو مين ايك لڙڪا جهه دام کي کوري
 لي بهڙ بهوڻجي کي دُڪان پر چينا ليني گيا اُسني کوري لي چينا تول
 ديا اس في کهنهي کو کڻجي مين کر دونون هاته ٻڙها ليني تو ليا پر
 هاته نه نکال سکا تب روني لکا اُسکا رونا سُن بهت سي لوٽ وهان
 جمع هُوي اور هاتون مين کهنها دیکھ حيران کسي کي عقل ڪُجهه کام
 نڪرتي تهي ندان ايك في اُن مين سي کها ڪه بهائي لال بجهڙ آوي
 تو به لڙڪا بچي نهين تو اسکا پڇنا دُشوار به سُن کومي اُسکا مالڪ لال
 بجهڙ کو بلا هي لايا اور آتي هي انهن في دیکهر فرمايا ڪه

بوجهي لال بجهڙ اور جو بوجهي کو

جهان بلينڌا دُور کروي اُپر کڙي لو

***** ۱۹ *****
 لاڙڪپور نام دوڪلاؤنت ايك دن اڪبر بادشاهه کي روبرو
 خوب گائي شاهه في رجهه هاتهي ديا بي لي آئي برس ايك کي بعد
 اُن دونون بهاميون کي جي مين آيا ڪه آج هاتهي کي خوراک چلڪر
 دیکهين ڪه کتنا کاهاتا هي غرض راتب کي وقت موڙها بجهه هاتهي کي
 پاس جا بيٺهي اور اُسکا کاهانا دیکه نهائيت حيران و فڪرمند هو
 اُپس مين کڻي لکي ڪه بهامي صاحب بادشاهه في به هماري بجهي
 کومي ٻڙي بلا لکا دي نه اسي بچ سڪين نه کسي کو دي سڪين جو

اُسَڪي يَہان ڪوئي خد متڪار نيا نوڪر هئا اُنَ ني اُسَ سي پوڄها ڪه ميان
 ٿو ڪجهه نشا تو نهين پيتا بولا پير مُرشد غلام سواي اڻيم اور ڪسي نشي
 سي آشنا نهين يه بات سُنَ بَہت خوش هو اڻيم ڪي ڏييا نڪال اُنَ
 ني آپ ڪها اُسي ديڪر ڪها ڪه ميان آج همارا جي چاهتا هي ميٽهي
 چانول جلدِي سي پکا دو تو ڪهاڻن بَہت خوب ڪهي پڪاني لڪا اس
 مين پينڪ جو لڪي تو دو پهر گذر گي آقا ني پڪاري ڪها ڪه اري بهاي
 چانول پڪي يا نهين بولا ڪه خداوند پڪ چڪي هين پر دم دينا باقي
 هي ڪها جلدِي لاو قصه کوتاه به هزار خراي فجر سي پکاتي پکاتي شام ڪو ٧
 تيار ڪر لي گيا ديڪهر آقا ني ڪها شاباش ڪيا جلدِي پکا لايا هي اتي بات
 ڪي سُنَتي هي وه هاته جوڙڪر بولا ڪه قبله فدوي سي آپ ڪي نوڪري
 نهو سڪي ڪها ڪيون جواب ديا ايسي شتاي مين ايلڪ روز ميري
 جان جاتي رهيگي اور چلا گيا ***** ١٧ ***** شاه جهان بادشاه دارا
 شڪوه شاهزادي ڪو بَہت چاهتي تهي ايلڪ روز انباري دار هاتهي پر
 سوار اور دارا شڪوه خواصي مين چلي جاتي تهي اس مين شاهزادي
 ني ايلڪ طرف ديڪها جو ڪوئي ساھوڪار بچي سوله ستره برس ڪي جس
 کا چاند سا مُکھرا کاجل مَسي لکاي پان ڪهاڻي نڪه سڪه سي سنڪار
 ڪي جواني کا مد پي دونون هاته ڪوار ڪي دونون بازوون پر دي بي
 حجاب ڪهي بندون ڪهڙي ديڪهي هي اُسي بيباڪي ديڪه شاهزادي
 ني ريچڪر باب سي ڪها جهان پناه ديڪهي يه عورت کس بيچاي سي

اُن مين سي ايلڪ في رُوپي والي سي ڪها ڪها ميان ڪيون جهڙتا هي
 حساب ڪس لي نهين سُن ليتا * هارمان اُس تي ڪها اچها ڪه * وه بولا جس
 وقت آب في غوطه مارا مين في جانا دُوب گئي * پانچ رُوپي دي تمهاري
 گهر خبر بهجي * اورنگلي تب بهي اور پانچ رُوپي خوشي ڪي خيرات
 مين دي * رهي دس سو مين في اُپني گهر بهجي هين * اُنکا ڪجهه انديشه
 هو تو مُجهه سي تسڪ لڪهوا لو * يه دهاند هلي ڪي بات سُن وه
 بچاره بولا بهلا صاحب بهر پاي ***** ۱۵ *****
 ڪومي پوسئي جنگل

مين بيٺها پيالي مين پوسٽ گهول رها تها اتفاقا ڪسي جهاز جهوڙ سي
 ايلڪ خرگوش جو نڪل دورا تو اُس ڪي دهڪي سي اُس کا پيالو
 لڙهڪ پڙا به خفا هو بولا ڪه مُجهه سي ڪيا ڪهين ڪهلا تيري مڙي هي
 سي جاڪر ڪهينڪي اُتنا ڪه ڪوٺڏي سونٿا بغل مين دبا شهر مين جا
 هر ايلڪ چوپاي ڪو ديهڪتا چلا ڀندان ايلڪ گڏهي ڪو جو اُس ڪي
 رنٿ سي مُشابه پايان تو گڏهي والي سي جاڪر ڪها ڪه تيري اهو
 جانور ڪي بيٺي في ميرا پوسٽ کا پيالو بهرا هوا لڙها ديام اُس في ڪها
 ڪه جس ڪي بيٺي في لڙهايا هي اُسي سي جاڪي ڪهوا به سُن وه
 گڏهي ڪي پاس جا اُسڪي بيٺه پر هاته رکه چاهي ڪه ڪجهه ڪهي
 وُنهين اُس في پهرڪر ايلڪ ايسي دلتي ماري ڪه به بچاره آه ڪر بيٺه گيا
 اور هنسڪر بولا ڪه ڪيون نه هو جس کا مڙي ايسا هو اُسکا لڙکا ويسا هوا
 هي چاهي اُتنا ڪه چلا آيا ***** ۱۶ *****
 ايلڪ شخص بڙا انيمي تها

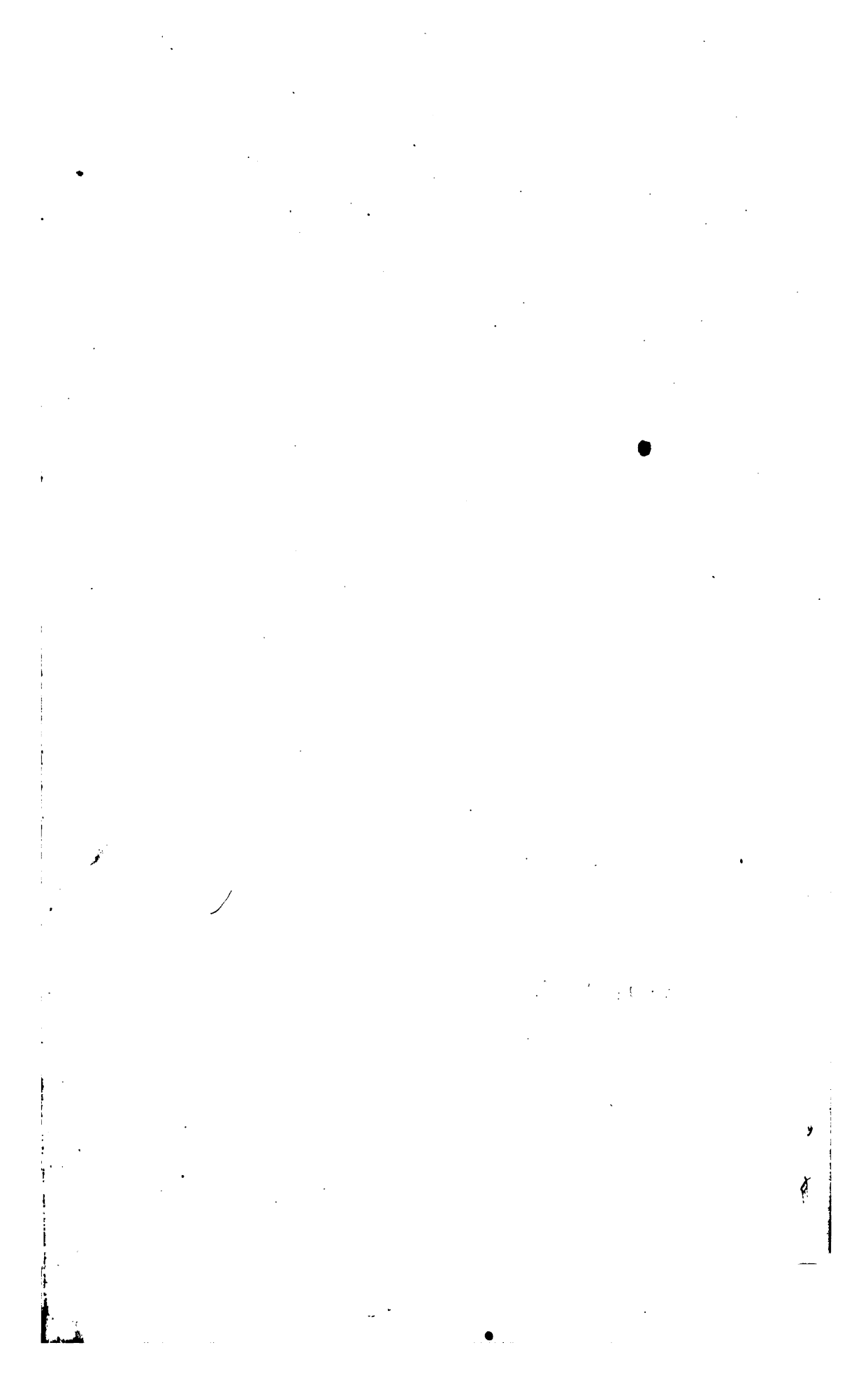
ٻهي اسي طرح ڏاڙهي هئي ته ٻي * اس لي مين روتا هون * ٻي سن سب
 ڪهل ڪهلا اُتھي اور واعظ شرمندہ هودم ڪها رها *****
 ***** ۱۲ ***** ايلڪ ڪايتھ
 ڪم سوار گھوڙي پر بيٺا بازار مين چلا جاتا تها * ڪسي شاه سوار في اُسي
 مينڏي سي ٻهي پيچهي هئا بيٺا ديکھي ڪها ڪه ٻهيا جي ذرا آڳي
 هت بيٺهو * بولا ڪيون * ڪها آسن خالي هي * پهر اُسي جواب ديا ڪيا
 تمھاري ڪهي سي هت بيٺينگي جيسي سائس في بيٺا ديا هي تيسي
 بيٺي چلي جاتي هين ***** ۱۳ ***** ڪسي ٻري آدمي ڪي پاس ايلڪ
 خوش مسخره آيتھا تها اور اُنڪي يهان ڪين سي گُريا * اُسي طرانت
 سي ڪها ڪه خاوند مين في عمر بھر مين تين دفعه گُز ڪهايا هي * بولا
 بيان ڪر * ڪها ايلڪ تو جهڙي ڪي دن جنم گھوڙي مين ڪهايا تها اور
 ايلڪ کان جهڙا تها تب اور ايلڪ آج ڪهاوُنڪا * اُن في ڪها جو مين
 ندون * بولا دوهي دفعه ڪهايا سي ***** ۱۴ ***** دو آشنا ملڪر سير ڪو
 نڪلي اور چلي چلي دريا ڪناري پر پهچي * تب ايلڪ في دوسري سي ڪها
 ڪه بهائي تم يهان ڪهڙي رهو تو مين جلدي سي ايلڪ غوطه لکا لون *
 اُس في ڪها بهت بهتر ٻيھ سن وه بيس روپي اُسي سِرڊ ڪر ڪپڙي ڪناري
 پر ڪهه جون پاني مين پيٽھا تون اُسي چالاڪي سي وي روپي ڪسي
 ڪي هاتھ اپني گھر بهج دي * اُس في نڪل ڪپڙي پهن روپي مانگي * ٻي
 بولا حساب سن لو اُس في ڪها ابھي ديتي دير نهين هوي حساب
 ڪيسا * غرض دونون سي تڪرار هوني لڳي اور سو پچاس آدمي گھير آي *

هي * فجر هوتي هي گهوڙي کي پيٽه لکا * اٽڪ شهر کي بچ ڇڏا جاتا
 تها که اٽڪا ايکي پينڪ سي چونڪ ڪر پکارا اري رڻجيرا اري رڻجيرا گهوڙا
 کمان * وه بولا مهاراج گهوڙي پر تو بيهي هي جاتي هو اور گهوڙا کيسا *
 کها بيٺا اس بات کا گچھ مضايقه نهين ليکن هُشيار رهنا خوب هي
 ڪٿي اٽڪ اميرزادي کسي جگه اٽڪ مڇ گاڙ اس پر روپيه
 رکه تير اندازي ڪري تهئي * اور شرط پيه تهئي که جو اس روپي کو اُڙاي
 سولي * اتفاقاً کسي درويش ني جا وهين ان سي سُوال ڪيا * ان مين سي
 اٽڪ ني هنسکر کها شاه صاحب نشانہ مارو اور روپيه لو درويش ني جھٽ
 اُسکي هاتھ سي تير کمان لي يا معبود ڪري اٽڪ تير اٽڪل پڇو مارا که
 وه روپيه اُڙگيا * وي بولي واہوا * ان ني دوز ڪروپيه تو اُٽها ليا اور کها
 ڪيون بابا درويش کو گچھ جواب نہ ملا * ان مين سي اٽڪ ني کها سامين
 روپيه توليا اب ڪيا ڪٿي هو * بولا بابا پيه تو مڇ مارکي ليا هي انهي
 درويش کا سُوال باقي هي ۱۱۰ اٽڪ واعظ کسي کانو مين ڪٿي
 اٽڪ آدميون کو وعظ ڪرتا تها * اس مين کومي گنوار بهي وهان آبيٽها
 اور لکا اس کا منھ دیکھ دیکھ بيقرار هو روپي * اس کو روتا دیکھ
 سب ني جانا که يه کومي بڙا موم دل هي جو اُٽنا روتا هي * اٽڪ ني
 اس سي پوچھا که بهامي سچ کہ تُو جو اُٽنا روتا هي تيري دل مين
 ڪيا آيا هي * واعظ کو اُنکي سي بتا بولا که ان ميان کي ڏاڙهي
 هلي دیکھ مڃهي اُٽنا مو هوا پيارا بکرا ياد آيا که جب نہ تپ اس کي

شُخصِ نہایتِ بد آوازِ تھا * وہ اُپنی کو خوش آواز جانتا * قضا کار ایک دِن
 وہ شخصِ کچھ گارھا تھا * اُس کی نزدیک ایک دھوپي رسي لیکر آیا * اُس
 فی کہا کہ کیا ہی * کہا حضرت سلامت مین بوجھا تھا کہ شاید میرا
 گدھا بولتا ہی ***** ایک وزیر کا بیٹا نادان و کُند ذہن تھا * وزیر
 فی ایک دانا کی پاس اُسی بھیجا اور کہا کہ اس لڑکی کو تربیت کر
 شاید کہ عقلمند ہو جاوی * چنانچہ دانا فی اُس کی تعلیم مین بہت
 سی کوشش کی پر کچھ فائدہ نہوا * پس لاچار ہو کر لڑکی کو اُس کی باپ
 کی پاس پھر بھیجا * اور کہا کہ تیرا بیٹا عاقل نہیں ہوا اور مجھے
 دیوانہ کیا ***** ایک روز اکبر شاہ فی پیدل سی بوجھا وہ کیا
 ہی جسی بادشاہ کا نام تمام مُلکون مین شہرہ پکڑی اور نجات
 آخرت ہو * عرض کی * دو چیزیں ایک عبادت اور دوسری خیرات
 ***** ایک حبشی کسی راہ سی چلا جاتا تھا * ایک ٹوٹا آئینہ پڑ
 ہوا * تھا اُس کی نظر جو اُس پر پڑی اُس مین اُپنی صورت دیکھ
 نہایت رنجیدہ خاطر ہوا * اور کہا کہ جب ایسا بُرا مُنہ ہی تہی کسی
 فی رسي مین پھینک دیا ہی ***** کوئی راجپوت بہت افیم
 کہاتا تھا * اتفاقاً اُسی سفر در پیش ہوا اور کسی منزل مین جا کر اُترا *
 وہاں کی لوگون فی آکر اُسی کہا کہ تھاکر صاحب یہاں چوری
 بہت ہوتی ہی آپ چوکی سی رھیگا * یہ بات سُنکر رات تو اُس
 فی جاگر کاٹی * پر یہ بات جی مین رکھی کہ چوری بہت ہوتی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

 ۱ *****
 ۱. ڀاني لاءِ * روڻي هم ڪوڊو * ٿڀهارا نام ڪيا هي * وه ڪون هي *
 وي ڪون هي * سليس هنڌ وستانِي بولو * ٿم بهت جلدي بولتي *
 اهستي بولو تو شايد هم سمجهينئي * اڏهر آءِ * چلي جاءِ * رخصت
 هي * ۲ *****
 سلام صاحب * ٿم ڪيسي هو * آپ کا مزاج ڪيسا هي *
 ۳ *****
 ۳. به ميرا قلم هي * ٿمهي ڪتاب ڪهان هي * به ميري ڪتاب هي * سنو *
 شرم ڪرو * احمق بن حبیب ايلک شخص تها جو اڀي
 ڪو ٻچائي ڪي واسطي ايلک مالا ڪلي مين رکها تها * اتفاقاً ايلک روز سوگيا
 تو اُس ڪي جهوڻي بهائي في وه مالا اڀي ڪلي مين رکها * احمق في جاڳر
 پوچها ڪه تو احمق بن حبیب هي پس مين ڪون هون *****
 ۴ *****
 طالبُ اَلْعِلْمِ ڪسي ٿيلي ڪي گهر ڪيا معلوم اُس ڪي بيل ڪي ڪلي مين گهڻا
 ڏيکها * پوچها به ڪيا هي * ڪها اُس في اسي ڪي آواز سي اس کا چلنا سمجهي
 معلوم هوتا هي * طالبُ اَلْعِلْمِ في ڪها ڪه اگر ڪهڙا ڪهڙا هلايا ڪري تو ڪيا دريافت
 هوي * ٿيلي في جواب ڏيا ڪه ميرا بيل طالبُ اَلْعِلْمِ نهين *****
 ۵ *****
 ايلک

2

1

100

